

Bělka, Luboš

Příloha

In: Bělka, Luboš. *Mandala a dějiny : Bidija D. Dandaron a burjatský buddhismus*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 113-155

ISBN 978-80-210-6725-7; ISBN 978-80-210-6728-8 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130706>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4. Příloha

První kapitola z knihy Bidiji D. Dandarona *Černý sešit, neboli o čtyřech Buddhových ušlechtilých pravdách: Společenská karma a úloha osobnosti*

Během dvou let 1972 až 1974 ve vydrinském lágru napsal Bidija D. Dandaron své hlavní životní dílo *Černý sešit, neboli o čtyřech Buddhových ušlechtilých pravdách: Společenská karma a úloha osobnosti* (v ruském originále *Černaja tět-rad*). „Psal tajně, a přesto mu byl na udání jednoho spoluvězně rukopis zabaven a jeho osud je neznámý“, píše V. Nikolajevič Pupyšev v roce 1993. Naštěstí se podařilo toto dílo v archivu burjatské KGB objevit a dnes existuje už i jeho knižní vydání. Podrobnosti o získání unikátního rukopisu najdeme v komentáři Vladimira Barajeva, o který se opírá následující text.

Historie této práce by si zasluhovala zvláštní literární zpracování, ať už jako psychologická detektivka, divadelní hra či spíše velká kniha. Představte si skalnaté výběžky hřbetu Chamar-daban, na jižním břehu Bajkalu obklopující oblast tábora Vydrino, baráky přeplněné kriminálníky, zločinci a politickými vězni. Tehdy, na počátku sedmdesátých let, jich bylo hodně. Především si zde odpykával trest zpěvák M. Zvězdinskij, autor písně o poručíku Golycinu a kornetu Obolenském. Ale v třicátých až padesátých letech seděl Dandaron v jižních táborech, společně s orientalisty Baradijnem, Rinčinem, spisovatelem Bruno Jasenským. Zima byla těžká, mrazy více než čtyřicetistupňové. Zprvu B. D. Dandaron pracoval na svozu dřeva. Sovětský chemický „zázrak“ – bajkalský celulózni kombinát, zřízený na břehu Svatého moře, otravuje jeho vody, do svého chřtánu pohltil již tisíce kubíků dřeva. A byli to právě vězňové, kdo museli celulózku zásobovat dřevem. Později B. D. Dandaron odmítl jakoukoliv práci a přivolal tak na sebe hněv nejenom náčelníků tábora, ale i galerky. Karcer, bití atp. nezlomily jeho přání začít jiný život a věnovat se pouze duchovní práci.

Nevím, jak se mu podařilo obstarat si sešit a ukrývat ho před slídivými pohledy udavačů a dozorců. Tlustý školní sešit s klišovou obálkou (...) Na první straně je datum 8. března 1973, termín začátku práce. Datum její ukončení zde není, na díle pracoval Dandaron až do své smrti v roce 1974. Přesněji, až do dne, kdy se dostal mezi trestance spěchající do jídelny (pokud by se opozdili, byli by bez jídla) a ti mu zlomili ruku a žebra. Když byl v lazaretu, mohl jenom číst. A jak jsem slyšel, objednal si v táborové knihovně Dostojevského. Když listuji sešitem, jsem překvapen nejenom rovnými, pěknými řádky, ale i klidným rukopisem, ačkoliv do sešitu mohl psát jenom po nocích, na své vězeňské palandě. Překvapila mne absence oprav či korektur. Nejsou zde přeškrtnané či přepisované části, což vypovídá o mimořádně jasně formulovat zamýšlené. Ale když jsme ze sešitu pořídili kopii a začali ho připravovat k publikaci, ukázalo se, že na konci sešitu je velké množství vložek – poznámek. Například na straně 33 původního textu je značka a číslo 190. V ní jsou ovšem ještě další poznámky na straně 191, 167 – všude tam, kde ještě zbývalo místo. A tady jsou opět dodatky, takže je obtížné nalézt počátek i pokračování.

Vše toto jsem musel luštit nejenom já, říká Vladimír Barajev, ale i přepisovatelka Valentina Jevgenijevna Šiškinová, která zde v Moskvě velmi opatrně, pečlivě a bedlivě přepsala text napsaný před dvaceti léty na břehu Bajkalu. Nakonec toho bylo 147 strojopisných stran. Bral jsem je do rukou a měl jsem obavy: nespletl mne první dojem při listování sešitem? Vždyť bohatství poznámek mohlo narušit logiku, rozdrobit styl. Aura sešitu připomínala podmínky, za kterých byl popsán, jak se po udání dostal do rukou dozorců a potom podle „služebního postupu“ vzhůru. Vybavilo se mi to, jakmile jsem ho viděl poprvé, když se jeho xerokopie objevila v naší redakci. Ten, kdo ji pořídil tak učinil navzdory nebezpečí, že když by se na to přišlo, bude potrestán. Tolik svědectví Vladimíra Barajeva.⁹⁸ Následuje překlad první kapitoly.

⁹⁸ Barajev Vladimír, „Aura i karma učitelja“, *Buddijskij mir* 1, 1994, str. 84–91.

Bidla D. Dandaron:

Černý sešit, neboli o čtyřech Buddhových ušlechtilých pravdách: Společenská karma a úloha osobnosti

8. března 1973

První Buddhova ušlechtilá pravda

Karma je neúprosný zákon příčiny a důsledku. Buddhismus hlásá, že tento neúprosný zákon je základní pouto, které drží živé bytosti v kole sansáry. Zákon příčiny a důsledku je rozdílný pro živé bytosti (bytosti s vědomím) a pro neživou hmotu. Pro živé bytosti a myslící jedince se tento zákon kvalitativně odlišuje od zákona příčiny a následku pro neživou hmotu tím, že jedinec s vědomím žije zítřejším dnem. Plán na zítřek sestavuje na základě zkušenosti z včerejšího dne, zatímco pro neživou hmotu nemá minulost, přítomnost ani budoucnost žádný význam.

Každá živá bytost, obdařená *zásobovým vědomím* (skrt. *álajavidžžána*) a *vědomím pramenícím ze šestého smyslu* (skrt. *manóvidžžána*), vstupuje od prvních dní svého života do existenčního boje. Tento boj je řízen především *kléšami*, poskvrnami (nevědomost, žádostivost, hněv, pýcha a závist). Z toho přirozeně plyne záporná karma. Každá karma vyvolaná kléšami nevyhnutelně vyvolává reakci. Jako reakce na zápornou příčinu musí přijít záporný následek, což v sansáře znamená jedincovo utrpení. Jelikož tento bouřlivý vír karmických pohybů v sansáře, vyvolaný jednotlivci s kléšami, nemá počátek v čase, v průběhu existence sansáry již všechny živé bytosti navzájem mezi sebou někdy bojovaly, jindy byly spojenci proti společnému nepříteli, byly si navzájem matkami a dětmi. Proto má velké množství jedinců charakter karmy a jeho důsledky společné. To je *společenská karma*.

Vzhledem k tomu, že se každá záporná karma jedince v podmínkách sansáry projevuje utrpením, rodí se mnoha jedincům s identickou karmou mučitelé v podobě vládců, dobyvatelů, vůdců ap. Když pronikneme do dějin hlouběji, uvidíme, že tito vůdci (velcí lidé), tito tak zvaní historičtí činitelé jsou pouze odrazem určité epochy, bezmocné loutky v rukou karmických událostí, nevinné oběti „náhod“ a obrátů situací, které je vytlačují do popředí, karmicky je vynášejí na vysoké posty, aniž by to bylo možné logicky nebo historicky objasnit.

Při studiu historie zjistíme, že za celou dobu existence lidstva nenastal ani jediný světlý den – všude se setkáme pouze s bojem, utrpením a násilím. Přestane se tedy divit, že uprostřed tohoto divokého chaosu vznikají neuvěřitelné mravní zrůdy. Postupně si na jejich zruďné chování zvykáme a začínáme být k „velikánům“ takového chování neteční. Přestaneme věřit jejich velikosti, vnímáme ji jako výsledek dějinné perspektivy. Začínáme velikána rozkládat na jednotlivé prvky a nakonec vidíme, že na něm není nic neobvyklého. Něco je chybně interpretováno historiky, něco je nesprávně pochopeno, něco nebylo dostatečně objasněno a vychází najevo, že velikán je člověk jako každý jiný. Jeho velikost vůbec nezávisí na tom, že by byl obdařen nezvykle velkou mírou energie nebo schopností, ale vyplývá z výjimečnosti jeho situace, která, ač na první pohled náhodná, je ve skutečnosti karmická, z jednostrannosti jeho vývoje a momentálního společenského klimatu.

Připadá nám možná zvláštní, že se v římských dějinách objevil Caligula, člověk při bližším pohledu nešťastný a nemocný, který potřeboval péči a léčení. Dnes se mu však podobají karmičtí vůdci revolucí a všech násilných přeměn. Caligulu se nikdo nerozhodl dát pod kuratelu, a to dokonce ani tehdy ne, když povýšil svého koně na senátora. Naopak – každý jeho důvěrník se snažil rozmary a bláznivě výstřednosti vládce využívat ve svůj prospěch.

Stejně tak i u našich despotů: v případě neúspěchu se důvěrník dostal do rukou kata a jeho místo zaujal jiný hledač štěstí. Přesně tak jako jeho předchůdce se vlichocoval do přízně, snažil se přizpůsobit charakteru nemoci, aby tuto nemoc proměnil ve vydatný zdroj výhod pro sebe a pro své okolí. Takto jednájí všichni, jimž vládnou kléši. Epocha Caliguly, Nera a Domiciána byla v tomto směru typická, neboť to byla epocha pádu pohanství, kdy ve společnosti panoval chaos.

V novověkých dějinách, v době zatím posledního diktátora, za vlády rozkvětu realismu, byla situace ve společnosti také chaotická a mezi těmi, kteří se chtěli stát vůdci revoluce, panovaly rozpory – každý z nich se snažil novou společnost organizovat po svém. Zdá se neuvěřitelné, že jeden člověk může mučit desítky miliónů lidí, ačkoliv tyto desítky miliónů lidí mučeny být nechtějí. Fakta mluví pro to, že možné je všechno. I toto, neboť ve všem má prsty karma. A jestliže desítky miliónů lidí souhlasí s tím, že budou pasívním nástrojem v rukou polointeligentních diktátorů, potom se diktátoři upřímně řečeno ničím neprovinili. Ani Caligula, ani žádný jiný. Zlo nespočívá v člověku, který ho koná, ale ve společnosti, která ho dopustí a nebrání se mu.

Taková situace ve společnosti je *společenská karma*. Samozřejmě – jestliže sami sklopíte uši a dovolíte, aby vás bili a okrádali, vždycky se najde nějaký dobrovolník, který to udělá. A sklopit uši vás donutí *společenská karma*.

Přirozenost člověka, které vládnu kléši, je přizpůsobivá a lehce změnitelná. Zdá se, že o tom, zda z takového člověka bude darebák nebo dobrý člověk, rozhodují okolnosti. Člověk, nasměrovaný okolnostmi, vnáší do té které činnosti tolik energie, inteligence a vynalézavosti, kolik jich jen dostal do vínku při narození spolu s rysy tváře a tvarem lebky, což jsou všechno výsledky působení karmy. Je přece známo, že mnoho výborných lidí je ubito životem naplněným těžkou prací, kdežto mnoho průměrných ubožáků zanechává své jméno v dějinách pouze proto, že se narodili do dobré rodiny nebo proto, že jim přálo štěstí.

V dějinách se objevilo už mnoho různých Chruščovů. Mnoha „velikánům“ v historii byly vlastní schopnosti i síla. To, co vykonali, však vždy záviselo především na historické situaci, na kulisách a osvětlení. Stojí na pódiu času a místa a jsou obklopeni poslušnými vykonavateli své vůle. Za nimi stojí nezodpovědná masa. Vůdce myslí, jedná a řídí události. Všichni, kdo ho obklopují, zdůrazňují jeho jednající sílu svým oficiálním mlčením a pasívní poslušností. Tak jako velikost diktátorů závisí především na souhře náhod, stejně tak musí být neodpovědnost jejich historické činnosti přičtena na vrub podmínek doby a místa.

Ve skutečnosti *společenská karma* představuje právě tyto podmínky času a místa a velký diktátor je subjekt, který je výsledkem její činnosti a který má za úkol mučit milióny lidí. Vždyť je zrozen působením karmy desítek miliónů trpících lidí. Vůdci nemohou a nikdy nemohli jednat vně zákonů *společenské karmy*. Za to, co udělali, si osobně nezasluhují ani uznání ani odsouzení. Soucítit s nimi nemůžeme a na to, abychom je obviňovali, nemáme právo, protože víme, že jsou pouze výsledkem *společenské karmy*, kterou vytvořily desítky a stovky miliónů lidí, kteří potom žijí a trpí pod jejich vládou.

Stejně tak je nemůžeme obviňovat, pokud budeme chtít být objektivní z hlediska historického, neboť snášet odpovědnost za chyby celé epochy nebo za mlčení celého národa na hlavu jednoho člověka je nesmyslné, i kdyby to byla nevim jaká osobnost.

V historii sansáry dochází po určité době k tomu, že činnost *společenské karmy* vrcholí a proběhne podstatná změna společenského života. Taková doba

přichází ve chvíli, kdy dochází k přeměně v oblasti lidského vědomí, tedy v té oblasti, ve které přebývají a působí myslitelé, představitelé relativních pravd. Značný vliv na tyto změny mají vnější události, politické převraty, války a spojení, revoluce a činy historických postav. Tyto změny zase zpětně ovlivňují běh historických událostí.

Během posledních sto padesáti let proběhly téměř všechny události, revoluce a velké činy pod vlivem realistické filozofie a ekonomické teorie. Pouze ony totiž mohly mít tak zásadní vliv na kléši lidí. Zdroj a zákonitosti těchto událostí však leží mimo zmíněné změny a náhodné události, neboť jak zde postupně ukazujeme, jedná se o vlastní produkt karmy.

Zevně, z historického hlediska probíhá vývoj následujícím způsobem. Dorůstající pokolení přijímají nejrůznější podněty z událostí, které se jim dějí před očima. Tito lidé se cítí šťastní nebo nešťastní, svobodní nebo zotročení, sytí nebo hladoví. Přecházejí na ně všechny znalosti a zkušenosti, které nashromáždili jejich otcové a dědové. Přemýšlejí o nich, formují jim životní názory a podmiňují jejich vztah k náboženství, vědě, moci, ke společenským vrstvám i k jednotlivcům.

Do vnitřního života lidstva se zapisují nejrůznější vnější události. Události vyvolávají určitý podnět a řada podnětů nakonec vyústí do zobecnění, postoje, který je dále rozpracováván a pozměňován, posléze jasně formulován a sám se začíná podílet na událostech.

V epoše vítězství materialistického či realistického světového názoru byly neustále objevovány nové zákony vývoje materiálního světa, vznikala nová odvětví vědy, která se bez ustání rozvíjela a měla za úkol dokazovat správnost a pravdivost materialistického světového názoru. Přicházely stále další objevy v oblasti podstaty hmoty. Materialisté triumfovali. Věda šla neúprosně k „absolutní“ podstatě, která nakonec odmítla i samotnou hmotu. V procesu rozvoje vědy přestávala být včerejší pravda pravdou. V této relativitě byla viděna pravdivost materiálního světa.

Tak například zákony pohybu nekonečně malých částic nekonečně malými rychlostmi nebo Newtonova mechanika se ukázaly bezmocné před nedávno objevenými vlastnostmi nekonečně malých částic pohybujících se nekonečně velkými rychlostmi. Aby bylo možné matematicky popsat tento případ, bylo nezbytné přijít s novými teoriemi, jako byla např. Einsteinova teorie relativity. Einsteinova teorie byla zformulována počátkem 20. století a zůstává posledním objevem v oblasti

teoretické fyziky. Další proces rozvoje fyziky nepřináší objevy na teoretickém poli, ale omezuje se na drobné objevy zjištěné experimentálně. Zatím se zdá, že změny, které by zasáhly základní oblasti vědy, které by změnily způsob a metody experimentů, což by přineslo nová logicko-matematická kritéria a pohledy, nepřijdou. Proces experimentální vědy půjde setrvačně dál a nebude vycházet za rámec prostorové metrické soustavy, kterou ustavila klasická věda.

Kvantová fyzika už nemůže přinést žádný zásadní objev, neboť při dalším zkoumání hmota ztrácí všechny své vlastnosti a sama se stává prázdnotou – *śúnjato*. Ale nejskrytější a poslední objevená vlastnost hmoty – jaderná energie – dává badatelům takovou sílu, že s její pomocí může člověk prostřednictvím výbuchu zničit celou civilizaci, a tím i celé vědomé dějiny lidstva. Tato síla může zcela změnit lidskou společnost.

Vezměme si středověký objev střelného prachu, který zlikvidoval vojenskou nobilitu. První bitva ukázala neužitečnost fyzické síly, těžké zbroje a zčásti také osobní statečnosti, ačkoliv rytířství převládalo i nadále. Řada takovýchto bitev zrodila vojáka a odstavila rytíře do oblasti dávno minulého. Nižší stavy pocítily sílu svého množství a pochopily, že před kulkou z muškety jsou si všichni rovni – rytíři, zbrojnoši i prostý pěšák. To, že nižší stavy zvedly hlavu, přineslo s sebou nesčíslné důsledky a změnilo celý chod lidských dějin.

Na tomto příkladě vidíme, že na změnu lidského vědomí nepůsobí oddělené skutečnosti nebo náhodné události, ale celá řada událostí se stejným významem, jejich smysl a směřování. Odkud se bere tento smysl a směřování? Také z lidského vědomí, ale *společenského*. Společenské vědomí a jeho mnohostranné projevy jsou produktem *společenské karmy*. Společenské vědomí se fungováním společenské karmy pozměňuje a je na této karmě zcela závislé.

Jinak řečeno, lidská přirozenost se rozvíjí pouze na základě zákona karmy, pod vlivem kléš. Při svém rozvoji překonává všechny překážky, vytváří novou *individuální a společenskou karmu*. Fungování karmických zákonů a charakter podstaty lidské přirozenosti, které vytvářejí karmu, vychází najevo jen pomalu, ponejvíce pod vlivem buddhistického učení. Lidé musí mnoho protrpět a udělat mnoho chyb z titulu nevědomosti (skrt. *avidjá*), než dojdou k poznání vlastní podstaty a mučivosti sansáry. Všechny existující i již neexistující politické systémy a velká část neuskutečněných sociálních utopií nejsou nic jiného, než

řada praktických a teoretických chyb, z kterých pro člověka plynulo a plyne nikdy nekončící a stále se opakující utrpení.

V dějinách vidíme především neustále se nedařící pokusy vytvořit cosi trvalého, co by bylo schopné uspokojovat potřeby lidí. Tyto pokusy podnikají jednotlivé osobnosti. Pohnutky, které vedou tyto osobnosti, jsou většinou povrchní, úzké a egoistické, neboť jsou v nich v dostatečné míře zastoupeny všechny klěši. Každá význačná osobnost si pro sebe staví nějakou Cheopsovu pyramidu. Můžeme to pozorovat zvláště v poslední době. Stavba takové pyramidy je podepřena hluboce teoretickým sociálně ekonomickým učním. Náklady na stavbu jsou placeny i krví poddaných. Život prostého člověka je utrácen v otrocké práci, v boji za základní životní potřeby, v boji proti útlaku, v boji se státními i soukromými monopoly a monopolisty. Ať je víra v lepší budoucnost tohoto nepatrného trpitele jak chce velká, tato víra mu nemůže sloužit jako skutečná duchovní útěcha ani jako tělesná podpora. Ne všichni, ale většina trpitelů ví, musí vědět, že lepší budoucnost přijde možná pro vzdálené potomky anebo nepřijde vůbec. On, trpitel, lepší budoucnost neuvidí nikdy. Každá utopická idylická představa lepší budoucnosti přináší velké utrpení, milióny lidí za ni platí zdravím, silami i životem.

Až do konce 18. století stojí v celosvětových dějinách na prvním místě dějiny státu, tedy politické formace, jejíž změny nemají nic společného s životem prostých lidí. Jejich život je ve stínu, nikoho nezajímá. Za velké postavy byli považováni vojevůdci, kteří dokázali zalít krví tisíce kilometrů čtverečných, diplomaté, kteří dokázali „uzmout“ sousedům co nejvíc vesnic a měst, úředníci, kteří vymysleli nějaké důmyslné daně, králové, kteří po pravdě řekli: „Stát jsem já“.

Pokud si dali tito velikáni práci a zaměřili svůj milostivý pohled na život prostých smrtelníků, zdálo se jim obvykle všechno nesmyslné, zdálo se jim, že nic není tak, jak má být, zkrátka k ničemu. Přesvědčili se o tom, že jejich úkolem je všechno přetvořit a zdokonalit a pustili se do práce s horlivostí, o kterou se je nikdo neprosil, a s vírou ve svůj úspěch. Jedním dekretem změnili náboženství, druhým vymýtili úplatkářství a alkoholismus, třetím se snažili o osvětu. Mysleli si, že se nemýlí, neboť nevěděli o své nevědomosti (skrt. *avidjá*). Byli zcela přesvědčeni, že se stali objeviteli utrpení lidí (první Buddhova ušlechtilá pravda) a že svými nespočetnými dekrety mohou toto utrpení odstranit.

Ještě větší a zcela očividné chyby dělali tehdy, když se snažili najít příčiny panujícího nesmyslného utrpení v sansáře, a najít na toto utrpení lék. Necháпали, že

většina tohoto utrpení je způsobena především tím, že každý člověk je obtížen *kléšami* (jež jsou společně zrozeny) a je opředen vlivy své minulé karmy, která ho pevně svírá.

Toto velcí lidé nemohli pro svoji ctižádostivost, pýchu a nevědomost (skrt. *avidjá*) pochopit. Zdálo se jim přece, že v životě prostých smrtelníků je málo štěstí, hodně chaosu a utrpení, a tak to chtěli napravit změnou jejich způsobu života. Král Filip II. chtěl udělat ze svých poddaných asketické katolíky, Ludvík XIV. dobré lokaje, Petr I. holandské kapitány obchodních lodí. Takovéto reformy „velcí“ lidé uskutečňovali metodou cukru a biče. Cukr používali velmi zřídka a pouze pro vybrané jednotlivce, kteří jim byli oddáni a nelitovali žádné oběti pro uskutečnění reforem svého velkého pána, jako byl např. Alexandr Menšikov za Petra I. Zato krutými prostředky neskrbili: Filip II. měl inkvizici, Ludvík XIV. dragonády, Bastilu a královské zatykače, které znamenaly vypovězení nebo příkaz k uvěznění bez soudu; Petr I. používal skřípec a karabáč. To jsou nástroje, které vnesli do sansáry a její historie bez počátku. Neúprosně je na sobě pocítili ti, kteří si to karmicky zasloužili.

Až ke konci 18. století dal prostý lid nakonec poměrně hlasitě najevo, že už má dost těchto divných metod. Nechápal neúprosnost karmy. V této době se projevil zákon sansáry o přechodu kvantity v kvalitu. Od té doby se historie evropského Západu oživila a dostala nový charakter. Kolo karmy se začalo točit s novou silou, s novými karmickými důsledky. Velcí lidé začali být ve svých záměrech i ve výběru prostředků opatrnější a prostí lidé se začali domnívat, že je možné žít podle svého. Tak jim to říkaly silné karmické osobnosti, které se zrodily v jejich středu nebo s nimi sdílely jejich trudný osud.

Zdá se nám, že žít podle svého je přinejmenším příjemné, a proto ta období světových dějin, ve kterých dobrodinci lidstva nedovolovali lidem žít podle vůle, v nás vyvolávají smutek a nevoli. Avšak postupně se přesvědčujeme o tom, že prostému lidu v sansáře nikdo nikdy nedovoloval a nedovoluje žít podle svého, tím spíše vláda – kromě krásných slov svým občanům nikdy nic nedávala a nedává. Žádnému velkému člověku (ať už pocházel z lidu nebo z aristokratického prostředí), který reformoval život prostých smrtelníků z titulu své velikosti, duševní nebo jiné, nelze jeho činnost schvalovat. Někteří z těchto lidí byli velmi chytrí, jiní neobyčejně hloupí, ale to vůbec nemá vliv na jejich společné rysy – všichni znásilňovali

přirozenost člověka, všichni táhli svázané lidi k nějakému vysněnému cíli, všichni pohybovali lidmi jako šachovými figurkami. Ani jeden z nich si nevážil lidského individua, ani jeden z nich není před soudem historie a karmy nevinný, všichni, jeden po druhém, mohou být nazváni nepřáteli lidstva. *Společenská karma* říká: tam, kde jsou vinni všichni, tam není nikdo vinen jednotlivě. Vina za nedostatky celé společnosti, vyvolané karmou, nemůže být rozdělena mezi nedělitelné.

Společenská karma je transcendentální jev, který je pro lidský rozum nepopsatelný, nezvyklý a nepochopitelný. *Společenská karma* je zákon příčiny a důsledku, je to výsledek činnosti ohromného množství bytostí, obdařených vědomím. Důsledky, které vyvolává jednání jedinců s vědomím, mají různý charakter a nekonečné množství variací. Stále si však zachovávají základní směr – dobro a zlo. Důsledky vyvolané dobrem bývají dobré, blažené, zatímco důsledky vyvolané zlem jsou utrpení a zlo. Karma bytostí s vědomím a svobodnou vůlí však není přísně determinována. V životě těchto bytostí se v některých momentech projevují náhodné a nepředvídatelné odchylky, které slepou nutnost ničí.

Přísný determinismus je dokonce odmítnut současnou kvantovou mechanikou i ve světě elementárních částic, neboť jeden ze základních zákonů kvantové mechaniky je Heisenbergův princip neurčitosti: na úrovni atomů a částic, ze kterých se skládají, nemůžeme současně určit jejich souřadnice a impuls (energii) bez rizika určité chyby. Přestože je tato chyba zanedbatelná, její maximální hodnota může dosáhnout poloviny redukované Planckovy konstanty ($1,054 \times 10^{-27}$ erg.s.), můžeme z tohoto důvodu hovořit pouze o pravděpodobnosti tohoto nebo jiného děje. Podle platné soustavy zákonných měřících jednotek je dnes hodnota Planckovy konstanty udávána jako $6,62 \times 10^{-34}$ J.s.

Tím spíše můžeme hovořit pouze o pravděpodobnosti karmy individua s vědomím, neboť může uplatňovat vědomou svobodnou vůli, která vystupuje jako příčina určité nepředvídatelnosti v karmických dějích ve společnosti. Základní linie *společenské karmy* je však nezměnitelná, všechny její jevy a procesy podléhají příčinným vazbám.

Obecně lze vývoj sansáry charakterizovat jako racionální směřování od nižšího k vyššímu. Je to neviditelná cesta zásobového vědomí (skrt. *álajavidžňána*) k nirváně. *Álajavidžňána*, jak ji nazývají jógačáriní, neboli *manóvidžňána*, jak ji říkají prásanghici, je obtížena všemi druhy klěš a nemohla koexistovat s Jasným

světlem neboli nirvánou. Ve své čisté podobě je však sama Jasným světlem. Snaží se o splynutí, soubytí s nirvánou. K tomu se potřebuje zbavit svých klěš. Když zásobové vědomí prochází utrpeními sansáry, plně projevuje všechny své klěši. Tím vytváří bohatou, různorodou individuální karmu, která se podílí na vytváření racionálního, zákonitostem podléhajícího celku sansáry.

V sansáře je obsaženo všechno. Je v ní krása, která v člověku vyvolává estetickou reakci, čímž se v něm upevňuje žádostivost, snaha vlastnit krásné, což ve svém důsledku rozněcuje boj mezi jedinci. V sansáře jsou věci cenné, užitečné, jsou v ní věci bezcenné. Jedinec, který ví, co je cenné, se utvrzuje v pocitu chtivosti a vlastnictví, hromadění bohatství, uchvácení cizího majetku. V sansáře žije a jedná i sama individualita, v důsledku nevědomosti (skrt. *avidjá*) se v sansáře ustavuje a upevňuje individuální Já, jeho jednání a skutky.

Všechny vyjmenované charakteristiky sansáry jsou vytvářeny karmami (tedy výsledky působení klěš živých bytostí) a existují proto, že karmické strádání živých bytostí je nevyhnutelné. A tak je celá viditelná sansára vlastně výtvozem klěš živých bytostí a jejich působení. Celé známé dějiny lidstva jsou výtvozem karmy, tvořeným skutky lidí obtíženými klěšami. Dějiny lidstva mají své zákonitosti, působí v nich zákon *společenské karmy*.

Náš různorodý, pestrý svět je z hlediska buddhismu iluze nevědomosti (*avidjá*). Všechny elementární částice hmoty neboli materiální dharmy vznikly z prázdnoty (*śúnjatá*), jsou zrozeny spolu s nevědomostí (*avidjá*) a s čtyřmi živly (*mahábhúta*), které v původní čisté podobě představovaly vlastnosti a energii věcí. Tyto elementární částice neboli *prahmota* neměly v původním stavu žádné zvláštní vlastnosti, které by vzbuzovaly emoce lidí. Až při vytváření hrubých materiálních objektů se jako výsledek přítomnosti čtyř živlů (*mahábhúta*) objevují vlastnosti, které u lidí vzbuzují emocionální odezvu. Emoce člověka, které jsou vloženy do jeho složky (*skandha*), jsou přítom „zkonstruovány“ tak, že touha člověka je zákonitě přitahována krásou předmětu. Takový soulad emocionálního vzrušení lidí s harmonií a racionálností vnějšího světa byl vytvořen karmou, tím velkým anonymním architektem. Je možné, že kdyby se na zemi ocitla myslící bytost z jiné civilizace, nemusela by krásu lidí a naší přírody vůbec zaregistrovat, nebo dokonce naopak – mohla by je považovat za ošklivé.

Vzájemný soulad racionality materiálního světa a emocionálního vnímání lidí na naší planetě je zákonitý jev. Tento jev zabezpečuje emocionální potřeby člo-

věka žijícího v sansáře. Kromě toho je v každém obsažena emocionalita poznávání světa a vytváření světového názoru, která v něm vyvolává touhu po poznání vědecké pravdy a pravdy o společnosti. V neustále se proměňující sansáře mají obě tyto pravdy relativní charakter. Např. výše zmíněný král Filip II. viděl z výšky svého trůnu nesmyslnou trýzeň života prostých smrtelníků, svých poddaných, a tak se rozhodl napravit to změnou způsobu jejich života – rozhodl se lidi změnit v polomnichy nebo ve fanaticky věřící katolíky. Domníval se, že jde absolutně správnou cestou. Neposlušné předával do rukou inkvizice. A ti, kteří se z vůle krále ocitali v mučírňách inkvizice, se domnívali, že král vůbec nemá pravdu a že právě oni jsou na cestě k absolutní pravdě, když protestují proti králově zvrůli a zpátečnictví.

Když vysoce postavený politický činitel uskutečňuje svoji politiku, vždycky a všude se domnívá, že koná správně, a jeho protivník ho obviňuje ze lži. V životě společnosti proto neexistuje absolutní pravda. Život společnosti, který v sobě obsahuje relativní pravdu, se rozvíjí v čase podle zákona příčinnosti (zákona karmy). Pokud jde o vědecké pravdy, pohovoříme o nich později. Každé ideální uspořádání společnosti musí být založeno na absolutní pravdě, jinak nemůže být ideální. Kdyby ideální společnost, založená na absolutní pravdě, někdy existovala ve skutečnosti, nebude se vůbec vyvíjet, neboť znakem pohybu, vývoje, je relativita.

Koncem 18. století v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí zvedli prostí lidé hlavu a hlasitě všem oznámili, že chtějí žít podle svého, že už nechtějí být pěšáky v rukou pánů – „velkých“ lidí. Vedli je silní lidé pocházející z jejich prostředí nebo aristokraté, kteří s nimi soucítili. To, že se objevili silní lidé v rolích lidových vůdců, je projev jejich společné karmy. Od té doby se datuje epocha vítězství materialistických idejí, neboť revoluci, svržení starého pořádku, který existoval staletí, podporován náboženstvím, státem a zákony, prudké změny morálních zákonů, principů a tradic mohli uskutečnit pouze materialisté, kteří se opírali o své principy, a vyzývali masu k tomu, aby se hlásily k novým ideálům.

Silní lidé pocházející z lidových vrstev prošli často surovou školou práce a strádání, ze které vyšli silní a pomstychtiví. Zkušenost surové školy života v nich rozvinula přirozený selský rozum a odnaučila je věřit jakýmkoliv pojmům a přesvědčením. Stali se čistými empiriky, zkušenost se jim stala jediným zdrojem poznání, osobní prožitek jediným a posledním přesvědčivým důkazem. Tito empirici přijímali jenom to, co bylo možné ohmatat rukama, uvidět očima, položit na

jazyk, zkrátka pouze to, co je možné prozkoumat jedním z pěti smyslů. Všechny ostatní lidské pocity přičítali na vrub činnosti nervové soustavy. Následkem toho se jim požitek z hudby, krás přírody, malířství, poezie či lásky k ženě nezdál vůbec vyšší a čistší než požitek z vydatného oběda nebo z láhve dobrého vína.

To, co aristokraté dříve nazývali ideálem, pro ně neexistovalo, neexistovaly pro ně náboženské ideály, které potlačovaly zvířecí instinkty lidí. Tito lidé mohli být čestní, ale i nečestní, mohli být občanskými aktivisty i smutně proslulými darebáky, záleželo na okolnostech a osobním gustu. Nic, kromě gusta, jim nebránilo, aby zabíjeli nebo kradli; a nic, kromě tohoto gusta, nevybízelo podobně „zocelené“ lidi dělat objevy v oblasti vědy a společenského života. Mnozí z nich byli přesvědčeni o svých ideálech, věřili v rovnost lidí všech kontinentů na základě spravedlivého rozdělení bohatství a výrobních prostředků. Někteří svým fantaziím hluboce věřili.

V zásadě jim ovšem nic nebránilo, aby páchali zločiny ve jménu utopických ideálů nebo dokonce uspokojení svých fyzických potřeb. Je možné, že nic neukradli z těch samých příčin, z jakých by nejedli zkažené maso. Kdyby však umírali hladem, určitě by udělali to i ono. Mučivý pocit neuspokojenosti fyzických potřeb by zvítězil nad odporem k zápachu rozkládajícího se masa i nad odporem k tajnému přisvojení cizího majetku.

Kromě bezprostředních tužeb mají v životě ještě jiné vodítko – kalkul. Za cenu malých nepříjemností si kupují velkou budoucí výhodu, vyhnou se velké nepříjemnosti nebo udělají kariéru, a tak získají moc. Vybírají si zkrátka ze dvou zel to menší, přestože po menším zlu nikterak netouží. U průměrných lidí se ukáže tento kalkul často chybný – podle svého kalkulu podvádějí, dělají špatnosti, kradou, zamotávají se do svých vlastních sítí a nakonec končí ve vězení a v pracovních táborech.

Chytrí lidé postupují jinak: chápou, že být čestný je vždycky výhodné dokonce i v revoluční době a že všechny přestupky a zločiny od prosté lži až po vraždu jsou nebezpečné, a tedy nepohodlné a nevýhodné.

Proto mohou být chytrí lidé čestní v rámci svého kalkulu a jednají čestně tam, kde omezení lidé budou chytračit. Stačí ale, aby tito chytrí lidé v době nepokojů stanuli v čele a diktovali zákony, stačí, aby se přesvědčili o tom, že za libovolný zločin neodpovídají před zákonem, který sami vytvořili, a hned z nich spadnou veškeré mravní zásady čestnosti a lásky k lidem, mění se v zvěř a páchají nemorální a nelidské skutky.

Když mají takoví lidé v ruce skutečnou moc, může je uspokojit pouze ustavičné rozšiřování pole působnosti, ustavičná vítězství v boji o moc a stále se stupňující požitky. Jednají pod heslem boje za budoucí ideál, za spásu lidstva. Pod tímto heslem obětují nesčíslné množství lidských životů. Někdy ani sami nevěří v budoucí ideál a nepřemýšlejí o něm. Všechno zlo, které páchají, dělají kvůli zvětšení své moci.

Tito silní lidé, kteří vedou prostý lid, vždycky a všude postupují tak, jak se jim zachce nebo jak se jim to zdá být výhodné a pohodlné. Jsou vedeni pouze osobními choutkami nebo osobním kalkulem a jako zástěrka jim slouží společenské ideály. Neuznávají žádný morální zákon, žádný princip ani nad sebou, ani mimo sebe, ani v sobě. Přicházejí jako vůdci v době, kdy revoluce teprve přichází na scénu. Když je revoluce v plném proudu, může ji řídit libovolný průměrný člověk, pokud tomu chce jeho karma.

Když stane u moci průměrný člověk, lid začíná dýchat. Ne na dlouho, přece však svobodněji, neboť průměrný člověk nemůže jednat tak, jako jednala silná osobnost. Není schopen dělat věci dobré ani věci zlé, ale může dělat hlouposti, kvůli kterým potom lid opět trpí. Sedí za volantem a otáčí jím tak, aby nevyjel z kolejí, které vyjela silná osobnost. Samy koleje bývají proměnlivé – chvíli široké, chvíli úzké. Průměrný člověk, sedící za volantem, se stále jen obává, aby nevyjel za krajnici nebo aby se nezřítíl do propasti. *To* pro něho představuje reálné nebezpečí, neboť pod tlakem mezinárodní politiky se zejména v naší době mění vnitřní i vnější politika. A pak – mění se charakter, nálady a víra elity společnosti, kterou řídí. Tyto skutečnosti začínají průměrným člověkem mávat napravo nalevo, až se mu zamotá hlava. Pokud se však opírá o sílu náhodně mu svěřenou, může realizovat neuvěřitelně hloupou myšlenku. Může vymyslet daň pro bezdětné lidi, takzvanou staromládeneckou daň. Tak nutí i lidi nemocné, aby měli děti. Může zemědělcům zmenšit pozemek patřící k usedlosti. Může jim vzít poslední krávu. Přestože je to podle jeho přesvědčení neškodné státní opatření, v důsledku toho vnitřní trh pustne, lid začíná hladovět. Ale ani jediný člověk nevydá hlásku, nikdo neprotestuje, neboť všichni si ještě dobře pamatují kruté represe. Ze vzduchu ještě nezmizel zápach prolité krve.

Lid žije setrvačně. Jsou jako státní podnik vytvořený společenským tlakem, který nikdo žádným dalším nařízením nezrušil. V této epoše žije proletář – dříc

pouze všedním životem a nezávisle na nějakých úvahách dochází k praktickému realismu. Z nedostatku času se odnaučuje snít, jít za ideálem, přestane se snažit o nedostupně vysoké cíle.

Práce rozvíjí v neúnavném pracovníkovi energii a učí ho přemýšlet o své činnosti pouze prakticky, v jednom směru. Nemá pokdy rozvíjet v sobě kritické myšlení a sblížovat akt vůle s aktem rozumu. Člověk, který si zvykl spoléhat se na sebe a na svoje síly, člověk, který si zvykl vykonávat dnes to, co bylo rozhodnuto včera, takový člověk začíná hledět s méně či více zjevným pohrdáním na ty, kteří sní o lásce, o užitečné činnosti, o štěstí lidstva. Přestává přemýšlet i o tom, jak by si byl o trochu zlepšil vlastní nepříjemné postavení. Vždyť on, stejně jako ostatní stále ještě nechápe, že v neustálém vichru sansáry není nic absolutního, nic ideálního. Dnešní ideál už zítra ideálem není. On však ze setrvačnosti věří v to, v co věřit nelze. Lid je setrvačný. Platí libovolné daně, dokonce i tu staromládeneckou, plní libovolný úkol a nepřemýšlí, zda je to pro něj výhodné, nebo ne. Bojí se totiž pořád síly, která ho může krutě potrestat. Začíná cítit přirozený a nepřekonatelný odpor k fráším, zbytečným slovům, sladkým myšlenkám, sentimentálním snahám a obecně ke všem falešným představám, které nejsou založeny na skutečné a pádné síle. Takový odpor ke všemu, co je odtržené od každodenního života a co u zvuků končí, tvoří základní vlastnost lidí, kteří se změnili ve stroje, roboty. Proto je může řídit libovolná průměrnost, jakýkoliv hlupák.

Na tomto místě přechází role silných osobností na jiné. Nemají co dělat tam, kde není potřeba bořit pilíře společnosti. *Společenská karma* je posílá na odpočinek. Široké masy už získaly setrvačnost, schopnost se vším souhlasit a všechno snášet. Ubohost myšlení se tak vyrovnává skromností potřeb. Člověk, kterému rozum nestačí na to, aby vymyslel něco, čím by zlepšil své nesnesitelné postavení, může být považován za šťastného pouze tehdy, když si nepříjemnosti svého postavení neuvědomuje, necítí je.

Život omezeného člověka vždycky ubíhá přímočařeji a příjemněji než život génia nebo chytrého člověka. Chytrí lidé si nezvyknou na skutečnosti, na které si bez nejmenších problémů zvykne dav. Chytrí lidé zaujímají podle svého temperamentu a stupně svého vývoje k těmto skutečnostem nejrůznější postoje. V životě vidí, že dnes je to, co bylo včera, že zítra bude to, co je dnes: spousta hluku, tlačenic, pohybu, okázalosti, pestrosti, toho všeho spousty, ale ve skutečnosti dojem ubohé.

To, co viděl, už pochopil a poznal. Novou potravu pro svůj rozum nemá, a tak začíná mučivý pocit intelektuálního hladu, nudy.

Rozčarovaný, lépe řečeno unuděný člověk začíná uvažovat o tom, co by měl dělat, do čeho by se měl pustit. Chce se zabývat literaturou, uměním, ale i zde nachází stereotypní opakování nebo zánik, zkrátka úplnou stagnaci. V rozvoji společnosti nastupuje krize. Chytrí lidé intuitivně pociťují prázdnotu sansáry a konec epochy empirismu. Cítí, že nastupuje období změny hodnot, a jsou nuceni přiznat, že nejen chlebem je člověk živ.

Od konce 18. století proběhly dvě důležité revoluce: buržoazní a začátkem 20. století proletářská. První zrodila druhou. Tyto revoluce byly svým charakterem, svými cíli i ideály naprosto rozdílné. Prostředky jejich uskutečnění však byly naprosto stejné. Silné osobnosti (karmičtí vůdci) měly stejné charaktery a používaly stejně kruté metody. Je docela možné, nazíráno z hlediska buddhismu, neboť věříme v přerозování, že osobnost, která vedla revoluci v roce 1793 pod jménem Maximilien Robespierre, se v roce 1917 jmenovala Felix Edmundovič Dzeržinskij.

První buržoazní revolucí začal rozvoj kapitalismu, ve kterém se nesmírně rozhořely lidské vášně a nastal nevídaný boj emocí – kláš. Na scéně dějin se objevily nové třídy: kapitalisté (vlastníci) a proletariát (nemajetní), který vytváří bohatství pro prvně řečené. Kapitalistický způsob výroby dal vzniknout současné civilizaci a vyvolal nezměrný rozvoj exaktních věd. Rozvoj přírodních věd přinášel ve všech oblastech nové objevy, byly odhaleny nové formy a nové vlastnosti hmoty. Názorně potvrzovaly pravdivost materialismu.

Lidé, kteří se spokojovali pouze s chlebem vezdejší, empirici, kteří věřili pouze tomu, co si ohmatali rukama a viděli očima, triumfovali – mohli své názory dokazovat různými pokusy a objevy přírodních věd. Byla to epocha, ve které se potvrzovala správnost Malthusova zákona o geometrickém růstu počtu obyvatelstva. Lidstvo, které se rozrostlo do čtyř miliard, nebylo schopno se nakrmit a obléci středověkými výrobními prostředky, mohlo se zabezpečit pouze moderním, produktivním způsobem výroby.

Hmota je základem zárodku sansáry, neboť je oporou nevědomosti (*avidjā*), chtivosti a nenávisti. Hmota, jejíž vlastnosti jsou objevovány různými metodami empirické vědy, přináší člověku prchavá sansárická uspokojení v podobě pohodlí a přepychu. Čistí empirici, kteří tvoří devadesát procent populace, jsou

připraveni vyměnit vznešené myšlenky a city za primitivní, nízké uspokojení v san-sáře. Pouze pohodlí a přepych se jim zdá být vyšším uspokojením, vyšším ideálem, za který je možné bojovat a třeba i zemřít. Tito lidé vždy pocítují odpor ke všemu, co se netýká materiálního života, ke všemu, co se vymyká metodám empirické vědy.

Když se takovému člověku dostane do ruky Platónovo dílo, řekne: bláznovy nesmysly. Nejrozumnější z nich řeknou, že se snažilo o ideál, tedy o přízrak, halucinaci. Plnost života, různorodost hmoty, která hýří různými barvami a tvary, pestrá mnohotvárnost jevů, všechno, čím je náš život krásný a bohatý, se takovému „znalci“ Platóna zdá zlem, zástěrkou, za kterou je násilně ukryta jako krasavice v zakletém zámku pravda světa, stálá a neměnná věčná krása. Ale i to je Platónovo blouznění a halucinace.

Podle zákona *společenské karmy* dosahuje technický pokrok v době neslýchaného nárůstu počtu obyvatel neuvěřitelných rozměrů. Technický pokrok je povolán k tomu, aby zabezpečil lidem nejen to, co je životně nezbytné, ale i všechny přepych lidské civilizace.

Dispečer *společenské karmy* nevytváří disproporce mezi zvyšováním populace a technickým pokrokem, jinak by čtyřmiliardovému obyvatelstvu světa hrozila smrt hladem. Hmota umožňuje lidstvu prostřednictvím technického pokroku sblížení národů a národností, obývajících zeměkouli. V této epoše neexistují daleké vzdálenosti – v nadoblačných výšinách létají nadzvukové dopravní letouny. Na různých místech na zemi se objevuje spousta mnohamiliónových měst, ve kterých je soustředěno nevídané množství lidí nejrůznějších národností. Všichni jsou tak či onak, třeba jen zčásti, zabezpečeni z materiálního hlediska nejen tím, co je nezbytné, ale dokonce přepychem. Přepych vzbuzuje v lidech žádostivost, která velmi často vyvolává tendence k mravnímu rozvratu. Morální úpadek zachvacuje nejdříve jednotlivce, postupně se však může stát všeobecným jevem, který se odráží na výchově nového pokolení. Odtud pramení duchovní a morální rozklad společnosti.

Opravdová každodenní morálka je výsledkem čistoty duše a jejím pramenem je náboženská morálka. Stále znovu zamezuje, aby se u civilizovaného člověka projevovaly nezkrotné emoce a zvířecí instinkty. Civilizovaný člověk, který se zabezpečil bohatstvím a přepychem, je svobodnou bytostí v tom smyslu, že se necítí povinován *mít* v úctě morálku a náboženství. Neodsuzuje proto morální úpadek. Pyšní se tím, že všechno bohatství, hmotné zabezpečení a luxus si vydobyl vlastní

prací, svým vlastním důvtipem, že mu nikdo nic nedaroval. Kašle proto na morálku a bude uspokojovat všechny potřeby svých emocí. Při soudobé koncentraci lidí do jednoho místa pulsuje život velmi intenzívně. Lidé se štvou, spěchají žít a nemají čas zabývat se jemnostmi života. Takový vztah mají i k lásce.

Vědeckotechnická revoluce zabezpečuje na jednu stranu dostatek potravin, zabezpečuje mnohamilionové civilizované obyvatelstvo naší zeměkoule hmotnými statky, pohodlím a luxusem. Na druhé straně však v lidech vyvolává nemorální nízké pudy – žádostivost a nemravnost, které jsou nezbytným a konečným výsledkem každé civilizace. Znamý anglický historik Arnold Joseph Toynbee v knize *Surviving the Future* (Oxford University Press 1971) píše, že v současné společnosti se vytvořila značná propast mezi materiálními silami a morálními hodnotami a že v ní chybějí vysoké ideály. Mizí staleté morální poslán, roste dehumanizace západního světa.

Sociologové a dokonce někteří lékaři a politici se zajímají o to, proč v naší době panuje ve vztazích mezi mužem a ženou morální rozpad. Lékař a sociolog z Německé spolkové republiky Joachim Bodamer vyjadřuje ve své knize *Současný muž, jeho charakter a psychologie* obavu, že v důsledku technického pokroku se v našich podmínkách lidé stávají bezcharakterními, neoduševnělymi, krutými, zbavenými pocitu odpovědnosti k sobě navzájem. Nejstrašnější je dehumanizace a morální rozpad, který je možné pozorovat ve vztazích mezi mužem a ženou. „Struktura současné masové společnosti“, píše, „kde práce i volný čas jsou organizovány jako na běžícím pásu, nemůže lépe odpovídat návykům dnešního muže, který je stále zaměstnán hledáním erotické kořisti. Spěšné schůzky se obvykle konají na těch nejrušnějších místech přesně podle harmonogramu a netrvalí příliš dlouho. Ve spotřebním světě lidé nezaujímají k věcem hlubší vztah. Jakmile se použijí, okamžitě vznikne potřeba nového zboží. Přesně tak se sex, dovedený k čistě fyzickému uspokojení, stává nepostradatelnou složkou volného času a jako takový – řadovým spotřebním zbožím...V takových podmínkách žena nejenom že muže nenutí, aby o ni bojoval, ale naopak – představuje pro něho lehce dosažitelné potěšení, zbavené jakékoliv ceny...“

Pro lásku, která v minulosti přinášela krásu duševní rozkoše, dnes není místo. V daném případě není žena objektem duchovní rozkoše, ale především budoucí manželka a matka, teprve potom objektem potěšení. Pohlavní akty jsou v této

epoše dovedeny k nezbytné fyzické potřebě a obapolnému uspokojení, které se jen málo odlišuje od dobrého oběda. Tento přebytek tělesné lásky, který překračuje všechny meze, tento přebytek, vynakládaný bez rozmyslu, tento překypující nesmyslný pud, tento nedostatek mravní ekonomiky a soudnosti považují současní materialisté za zálohu budoucího bohatého rozvoje, budoucí rozsáhlé, různorodé, plodné činnosti, konané s láskou.

Děti se takovými rodičům rodí téměř, jako by šlo o potrat. Alespoň v socialistických zemích to tak vypadá. Jestliže muž i žena pracují, je tří-čtyřměsíční dítě odevzdáno do jeslí a ve čtyřech letech je automaticky předáno do školky, kde setrvává do školního věku. Děti tak se svými „mechanickými“ rodiči téměř nepřijdou do styku. Ve školním věku jsou vychovávány v areálech ohromných domů a setkávají se tam s nejrůznějšími lidmi. Jsou vtaženy do jakéhosi zrudného konglomerátu, což na ně těžce doléhá.

Ve škole vychovatelé, obvykle omezení, hnětou, ač je o to nikdo nežádal, osobnosti jim svěřené, jejich důstojnost i jejich tvůrčí síly. Když ti, kteří těmito silami disponují, tedy samy osobnosti, nabývají lidských práv, zjišťují, že v sobě mají jenom zmatek. Děti objevují, že jejich mysl je zanesena různými nesmysly a strašáky, jsou citově zmatení. Bylo do nich bolestně ryto, jsou násilně otupeny empirickými poučkami o třídních povinnostech, cti a morálce. Jsou znetvořeny k nepoznání. Mladé tělo je zmořeno neplodnou, jednostrannou duševní činností, tím, že v jeho životě úplně chybí pohyb, čistý vzduch a často dokonce zdravá strava. Jejich fyzické zdraví je podlomeno. Kromě toho si děti, které se začínají rozvíjet mimo vedení učitelů, vybírají obvykle jednu ze dvou cest: mohou volit zarputilý, zoufalý boj s pokusy dospělých materialistů se jich zmocnit. Častěji se ale zdržují jakéhokoliv boje, navenek jsou poslušní, avšak mají se již stále na pozoru, k příkazům učitelů se staví kriticky a skepticky. Pro svůj kritický rozum nemohou najít hodnotné podněty. Ať tak či onak, vlastní podmínky života a okolní prostředí tlačí děti k materialistickému přesvědčení, nutí je přijímat skutečnost racionálně a k životním cílům zaujímat pragmatický přístup.

Nakonec dochází většina dětí k přesvědčení, že morálka a mravnost jsou prázdná slova a že je potřeba bojovat za lehký a přepychový život. Aby ho člověk dosáhl, může spáchat i trestný čin, jen si toho nesmí všimnout trestní orgány. Výsledkem je, že se zvyšuje dětská kriminalita, vězení pro neplnoleté zločince jsou

přeplněna. Může se stát, že výrostek v tmavém koutě s nožem v ruce potká svého otce a řekne: „Taťko, vysol tři ruble na vodku“. Svět lidí se zaplňuje mravními zrůdami.

V této době, jak se říká v *Dhammapadam*, se lehce žije jenom tomu, kdo je drzý jako vrána, sprostý, dotěrný, nerozvážený a zkažený. Těžce se žije tomu, kdo je skromný, kdo vždycky hledá čistotu, kdo je nezaujatý, povznesený nad emoce, prozíravý a jehož život je mravně bezúhonný (viz *Dhammapadam*).

V době intenzivního boje klíš, a to zpočátku mezi bohatstvím a chudobou, potom mezi protichůdnými názory, mají úspěch pouze drzí, opovážliví lidé, zkažení materialismem. Pro ty, kteří žijí čistým životem, není cesty.

„Velikáni“, kteří drží opratě vlády, si nadarmo lámou hlavu, z jakého důvodu se lidé – zejména mladé pokolení – vydávají na cestu zločinu, proč se z nich stávají příživníci, zloději, alkoholici a vrahové. Co jim chybí? Zdá se, že všechno mají: bezplatné vzdělání, bezplatnou léčbu v nemocnicích atd. Vůdci znenadání odhalují metlu společnosti, budující komunismus. Podobně neočekávaně zjišťují, že příčinou zločinů je opilství. Objasňují to tím, že lid začal žít v dostatku a díky tomu se oddal pití. A alkohol je přímá cesta ke zločinu.

Když toto „velikáni“ objeví, začínají napravovat, co zanedbali, metodou trestů a násilí. Vydávají se různá nařízení a dekrety o snížení prodeje vodky a vína, nařízení přísně potrestat opilce, alkoholiky. Výsledkem toho je, že v despotickém státě jsou vězení a lágry zaplněny do posledního místečka. Mládež, která se sem dostává po stovkách a tisících, absolvuje univerzitu praktické výuky zločinnosti. Vycházejí odsud jako hotoví zloději, vrazi nebo udavači.

Ani jeden z „velikánů“ se přirozeně nezamýšlí nad duchovním světem společnosti. Ani jeden nechápe, že skutečné mravní hodnoty vycházejí z opravdové duchovní kultury. Ani jediná duchovní hodnota nespočívá v sytém obědě. To, jak je prase vykrmené, závisí na krmení; ne tak mravnost člověka. Holé materiální zabezpečení není ještě zabezpečení duchovní.

Moudří lidé, kteří zpozorovali, že svět jsou pouze projevy hrubé matérie, se začínají z nudy, hladu rozumu a nezbytné vnitřní potřeby zabývat uměním, neboť si myslí, že je v něm méně hrubosti a zvířeckosti. Bohužel – narážejí na úplnou stagnaci nebo zvrácenost. Jsou přesvědčeni, že umění, literatura a poezie musí být těsně svázány s životem národa a jeho nejlepšími duchovními projevy, s vyššími projevy

všeho velkého a krásného v člověku, tedy s jeho duchovností. Tam, kde je všechno zachváčeno hrubou materialitou, není na projevy ducha a duchovnosti místo. Umění a literatura slouží jako praktický nástroj každodenního života. Pro opravdovou duchovnost tu není místa. Slovo praktický zde označuje metodu, jak se přizpůsobit existujícímu pořádku věcí, smířit se s ním a těžit z něho.

Pokud je existující pořádek dobrý, pokud vyhovuje všem, potom je praktičnost velkou předností. Jestliže je však špatný, praktičnost se stává údělem obyčejných, bojácných, omezených lidí se sklony k podvodům a švindlům. Tito lidé se buď mlčky podřizují okolnostem, osudu, lépe řečeno důsledkům karmy, nebo loví v kalných vodách. Přestože společnost jako celek nechce znát nic jiného než pragmatismus a materiální výhody, existují v takových dobách i lidé neobvyklí. Můžeme potkat jak nadšené snílky, tak lidi, kteří všechno hrubě popírají, pohrdavé skeptiky.

Když se v nesvobodném světě, ve kterém vládne diktatura, ozvou z výšky uměleckého světa tóny čistého umění, společnost s údivem a nepřátelským pocitem naslouchá pronikavému zvuku Pravdy. V lepším případě říká: „Co je to za divný národ, tihle básníci a skladatelé! Co chtějí? Nám je dobře a máme klid. Měli by žít jako my a neznepokojoovat ostatní.“ V horším případě se vláda a zákon pouštějí do práce a říkají: „Co to znamená, co je to za divné zvuky, které se prodraly ven z prostoru, který jsme pro umění, literaturu a poezii vymezili? Je třeba toho darebáka přivést k rozumu. Jak jen mohl proniknout do *čistého umění*?“ Nakonec jsou viníci, kteří si dovolili vyvolat zvuk čistého, opravdového umění, vystaveni represím. Když to vidí talentovaní lidé, kteří se pohybují v umění, mlčky zamíří do klidných vod nebo se přizpůsobí pragmatickým postupům, které umění a literaturu ponižují na řemeslo, chrlicí díla jako na běžícím pásu.

Být pragmatický znamená souhlasit s míněním síly a také většiny, neboť většina plně podporuje mínění síly. Úředník, který bere úplatky, neboť je berou všichni, je praktický. Praktický je ten, kdo není chytřejší ani hloupější než většina. Všichni, kteří jsou nad úrovní mas, jsou nepraktičtí. Proto jsou všichni velcí lidé oceňováni obvykle až po své smrti. Proto geniální osobnost potkává v životě tolik utrpení a výsměchu, tolik hrubého nepochopení. Služebné výtvarné umění je řemeslo fotografa, nikoliv Sixtinská madona.

Praktický umělec není schopen obdivovat lidské ideály ani velkolepé výtvo-ry lidského ducha. Není schopen se povznést nad ubohost pragmatického úhlu

pohledu a jeho tvorbu ovládají ekonomická hlediska a zájmy státní politiky. Talentovaní umělci, kteří sešli ze své cesty, se stávají chladnými, málo vyspělými lidmi, kteří nemohou nebo nechťejí pochopit pravé poslání umění. V jejich dílech mohou být obsaženy nápady i půvab, ale naprosto tam nelze najít projevy lidského ducha, šíři rozhledu, hloubku bouřlivého citu, smělost a pronikavost pohledu.

Je zřejmé, že vynikající básníci a malíři reagovali na potřeby epochy ne proto, že by cítili občanskou povinnost, ale z bezděčné touhy, z přirozeného porozumění. A přestože byla jejich díla plná mohutné duchovní síly, nebyla jejich současníkům pochopitelná. Když je umění zatlačováno do určeného prostoru a umělci je přikázáno nepřekračovat hranice tohoto prostoru, v lepším případě vzniká takzvaný *zlatý průměr*, který se kochá idejemi, jež nejsou povzneseny nad ubohou pragmatičnost, která je schopna se v umění řídit předpojatou teorií, nikoliv bezprostředním estetickým citem a intuicí.

Umělci jsou neosobití, zakřiknutí, duševně líní a díky tomu duševně nemohoucí. Těmito nemocemi strádají v dobách, ve kterých vítězil materialismus a byla potlačena veškerá svoboda. Právě toto překází rozvoji mladého rozumu a talentu, právě toto nutí chytré a silné lidi, kteří stojí nad ubohou úrovní měšťáka, trpět a zalykat se těžkou atmosférou konzervativních představ, neměnných frází a bezduchých činů. Neboť bůh-matérie nemůže umělcům nabídnout nic lepšího, neboť všechno vyšší, veškerá duchovní krása je objeovávána *estetickou intuicí*.

Díla géníů, tedy mistrovská díla, která zahajují celé epochy, jsou za hranicemi působení boha-matérie. Hmota, která se nám odhaluje za pomoci různých empirických metod, může člověku dát nadzvuková letadla, rakety, tranzistory, nikoliv však vysokou duchovní kulturu, bez níž si nemůžeme představit příchod velkých mistrů, jako byli géniové italské renesance, baroka atd. Tématem současné literatury a umění je především přesvědčivé zobrazení života dnešní společnosti. Ta je složena z lidí, kteří se starají o své živobyčí, snaží se udržovat si zdraví, chránit se před nachlazením a to jenom proto, aby viděli, jak se den mění v noc, jak se střídají roční období, jak rostou jedni a stárnou druzí. Nepokládají si dokonce ani základní otázku, proč žijí, když jim život nepřináší ani opravdové uspokojení, ani zajímavou, svobodnou tvořivou činnost, ani hluboký duchovní rozvoj. Proč má člověk mít schopnost sebereflexe, rozum a intuici, když pro ně nenachází cíl a užití? Úkol současného umělce a literáta se omezuje na zobrazení,

zkopírování života a činnosti těchto prázdných robotů. Hranice tohoto zobrazování je *nekonfliktnost*.

Současná ideální společnost *nesvobodného světa* nemá a nesmí mít konflikty, neboť v této společnosti nejsou záporní hrdinové. Tak to říkají její velcí kritici. Je třeba zobrazit pouze radost ve tvářích pracujících lidí, úsměvy a pracovní nadšení. Zkrátka, na obraze jsou zachyceni lidé, kteří jdou ráno do práce, večer se vracejí, jdou spát a vstávají, aby šli znova do práce. A tak žijí ze dne na den, ani jednou se nezeptají, jestli je v jejich životě nějaký smysl, jestli se jim žije na světě dobře a jestli by nešlo žít nějak plněji a rozumněji. V dnešních podmínkách nemá místo Cervantes ani Rabelaise a jejich tvorba. Veškerá krása umělecké literatury spočívá v tom, že talentovaný umělec odkrývá prostřednictvím konfliktů a záporných typů všechny nedostatky společnosti a předává svůj obraz soudu společnosti. Současná literatura nezobrazuje hlubší konflikty, život jde jako po másle. Je to přirozené, neboť v době vítězství materialismu nemůže umění jako duchovní prvek převýšit díla, vytvořená zakladateli socialistického a jiných realismů. Umění zotročené a vměstnané do omezeného prostoru nemůže vytvořit mistrovská díla. Právě umění je svobodná tvořivá činnost lidského ducha.

Tvorba některých velkých spisovatelů, básníků a malířů se v našem despotickeém státě střetávala v nerovném zápase se stanoviskem síly, v zápasech se ukazovala její osamělost. V tvorbě je vyjádřena zmítající se duše básníka, dobývající se k pravdě, svobodě a kráse. Tvorba vstupovala do boje s krutým, špatně uspořádaným světem sansárických nepravd, ve kterém je krásno a dobro odsouzeno k záhubě nebo k smutné existenci bez přístřeší. V současném světě, kde chléb náš vezdejší vytlačil všechno ostatní, není místa pro opravdové umění. Život skutečného, neúplatného umělce je neustálý výstup na Golgotu.

V budoucnu musí umělci nového stylu vést společnost za sebou, nikoli hověť jejím hříšným choutkám. Musí se stát bojovníky, vládci myšlenek společnosti, nikoliv servilními „čalouníky“ kabinetů vlád. Úpadek umění, to, že se objevily různé styly, které nejsou schopny zobrazit duchovní podstatu pravého života, je důkazem úpadku duchovní kultury společnosti a jejího vnitřního rozkladu. Neboť umění je nejlepší projev duchovního, nikoliv materiálního světa.

Lidé naší doby musí nakonec pochopit své vnitřní rozdvojení. Pouze jeden ideál, materiální, je nedostižitelný a nevhodný. Odtud plyne snaha skutečných

spisovatelů smířit mezi sebou dva světy, udělat ze světa idejí a světa jevů svět jeden a opěvovat pouze skutečnou, duchovní krásu, tedy lidské dobro a soucit.

Začátek Velké francouzské revoluce se oficiálně považuje za počátek rozvoje kapitalismu v Evropě. Znamená úplnou přeměnu základů společnosti. Nově se objevivší boháči – *aristokraté* – si začali s neslýchanou krutostí a nemilosrdností přivlastňovat cizí práci a cizí bohatství. S neuvěřitelnou rychlostí vznikla třída kapitalistů a dělníků. Od samého počátku se mezi nimi rozhořely emoce, které volaly po dalším boji. Boj a zotročení, když už jednou začaly, se nezastavují ani na minutu. Jedna skupina lidí stále vítězí, druhá stále prohrává. Značná část práce a vynalézavosti, velké množství fyzické síly a mravní energie jsou spotřebovávány stále se zvětšující chtivostí kapitalistů. Boj mezi těmito třídami získává antagonistický charakter.

V boji s přírodou se člověk nikdy neseťkává s vědomým odporem proti svému vědomému útoku. V boji mezi lidmi padá kosa na kámen: násilí se setkává s násilím, lstivost je odrážena lstivostí, tvrdá vůle kapitalistů naráží na pasívní, ale vědomou vytrvalost dělníků. Boj přitahuje, stává se složitějším a dostává nescetné různých podob. Pokrokoví lidé té doby začali hledat východisko z těžkého boje mezi kapitalisty a dělníky a z nelítostného vykořisťování člověka člověkem. V pokrokovém evropském státě – ve Francii – se objevila teorie *utopického socialismu*. V zemi první průmyslové revoluce – v Anglii – se objevili první teoretici *politické ekonomie*. V Německu byla vytvořena *klasická filozofie*, která systematizovala zákony *dialektického* rozvoje přírody a lidské společnosti.

V polovině 19. století se jako výsledek analýzy a syntézy všech *sil* výše uvedených *pokrokových učen*í zrodil nový fenomén – *vědecký komunismus*, jehož základem je materialistický světový názor. Vědecký komunismus říkal jasně, že z nerovnoměrného rozdělení bohatství a výrobních prostředků vznikají antagonistické třídy. Základem společnosti je ekonomika, a všechno ostatní – náboženství, právo, stát, umění – je nadstavba k ekonomické základně. Změnou základny cestou rovnoměrného rozdělení výrobních prostředků a lidského bohatství mezi všechny obyvatele země je možné vybudovat beztřídní komunistickou společnost, ve které nebudou vykořisťovatelé ani vykořisťovaní. Lidé budou dostávat od společnosti všechno podle svých potřeb a odevzdávat společnosti práci podle svých možností. V této společnosti nebude nikdo trpět, všechno obyvatelstvo bude žít v úplné

blaženosti. Aby bylo možné vybudovat takový ráj na zemi, říkali vůdci, je nezbytný organizovaný boj s kapitalismem, a to na život a na smrt.

A tak se stalo, že Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu. Mefistofeles kdysi Faustovi o sobě řekl – „Té síly díl jsem já, jež, chtěc vždy páchat zlo, vždy dobro vykoná.“ (*překlad Otokara Fischera*). Ten samý Mefistofeles, nyní jako neviditelný přízrak, oznámil bódhisattvům: „Té síly díl jsem já, jež, chtěc vždy páchat zlo, koná ho pod heslem všeobecného štěstí a budování ideální společnosti, což *komunismem* se nazývá.“ Jednomu bódhisattvovi se zjevil v podobě nahé ženy, která držela v rukou tři květy zla. Tuto sílu vyvolala *společenská karma* proto, aby potrápila lidi, kteří se v důsledku své karmy narodili v této době v této části zeměkoule. To ona zahalila mlhou nejskvělejší duchy té doby a zatajila jim pravou příčinu zla, neboť vešla do jejich vědomí.

Objevili se silní lidé s politickým přesvědčením a pustili se do proletářské revoluce. V období, kdy se revoluce organizovala, se rozcházeli v metodách jejího uskutečnění. V předvečer revoluce byli všichni humánně smýšlející intelektuálové odstraněni, aby se jí nemohli účastnit. Proto se tato revoluce nikterak nelišila od předchozích revolucí: silní lidé dali průchod svým krutým povahám. Oklamaný lid tvořil ohromnou masu, která se ze setrvačnosti podřizovala nárazům zvnějšku a přijímala tu kterou uniformu podle toho, odkud pociťovala tlak.

Silní lidé se střídali – jedni umírali a na jejich místo přicházeli druzí. Byli mezi nimi takoví despotové, kteří zastínili svou krutostí všechny své předchůdce. V době jejich vlády panovala hrůza, každý den se páchali ty nejodpornější zločiny: zradu, udání, mučení, popravy. Vězení byla stále přeplněna nevinnými oběťmi, celá země byla pokryta ostnatým drátem, který odděloval koncentrační tábory od svobodných otroků. Byla to apoteóza mravních mrzáků a kreténů, což chtěj nechtěj muselo zatvrdit i toho nejdobrosrdečnějšího optimistu.

Diktátor chtěl vést těžce zkoušený pracující lid k fantastické idyle, o jejímž uskutečnění *byl* absolutně přesvědčen. Aby bylo možné vést lidi k pozemskému ráji, je třeba je napravit, vychovat je tím, že život prostých pracujících bude změněn. Tak je diktátor všechny do jednoho změnil na lumpenproletariát. Změnu takového typu diktátor uskutečňoval diktátorskými metodami, založenými na krutostech v dějinách neslýchaných. Dokonce ani divocí barbarští dobyvatelé nepodrobovali podmaněný národ takovým ďábelským mukám. Ve jménu zákona

byl lidem brán poslední majetek, a tak žili téměř o hladu. Za sebemenší protest nebo za reptání byli ti ubožáci nemilosrdně popravováni. To trvalo přibližně od roku 1928 do roku 1937.

Byl to nesvobodný svět, kvintesence materialismu. Obyčejnému člověku zbývaly dvě cesty: buď jít s vědomím, že bude potrestán, proti a říct naplno, že má jiné přesvědčení, nebo se přizpůsobit podmínkám doby a jít cestou lži a udavačství. Velká část společnosti byla tvořena lidmi prospěchářskými, kteří si zvykli dívat se na věci z pragmatického hlediska a byli připraveni k jakékoliv podlosti kvůli materiálním požitkům nebo povýšení v zaměstnání. Pouze zanedbatelná část společnosti tvrdě hájila své zásady.

Existovala i třetí, střední cesta: nikomu se neplést do cesty a zabývat se neškodnou prací, třeba uměním, nebo se někde skrýt a oddávat se estetickému pozorování krásna. Touto cestou se vydávali ti naivní lidé, kteří doufali, že v umění najdou *svět*, nedotčený boji a podlým jednáním.

Byli také lidé, kteří byli zklamáni realitou, ideou a strašně nenáviděli veškeré násilí, podlost, zločiny a teror. Přestali vidět v každodenním životě jeho zajímavost a různorodost. Zároveň si však ještě neuvědomili, že mají co dělat se státním kapitalismem, s monopolem, ve kterém diktátorovi slouží vše – vláda, zákon, soudy, prokuratura, tisk, umění, všechny trestní orgány i armáda. Proti diktátorovi nikdo nemohl říct ani slovo.

Jakákoliv diktátorova zvůle se řítla dolů jako lavina, neboť v zemi *byla* diktatura, která nestrpěla žádnou kritiku, a v čele diktatury byl sám despota.

Vědecko-technická revoluce, která zachvátila celý svět, přichází i do diktatury. Nezahazuje, nýbrž vyostřuje vady, které jsou organicky přítomny v lidské společnosti, založené na vykořisťování a zisku. Avšak zde je prováděno vykořisťování v míře, která je v kapitalistickém světě nevídaná. Soukromé zisky zesilují, jdou ruku v ruce s bezednými státně-monopolistickými zisky. Je cítit, že všechno směřuje k záhubě jak kapitalismu, tak socialismu. Lidé, zaslepení nevědomostí (*avidjá*), vidí výbuchy atomových bomb, demografické exploze, vidí osamění člověka v tomto bezvýchodném, umírajícím *světě*, přesto však hledají východisko opět v materialismu, ve vědecko-technickém pokroku.

Avšak někteří lidé uvažují jinak. Např. americký fyzik a literát Ralph Lapp⁹⁹ píše: „Nikdo, dokonce ani nejlepší z vynikajících vědců naší doby ve skutečnosti nevědí, kam nás věda vede. Uhaníme ve vlaku, který nabírá rychlost a letí vpřed po kolejích. Existuje mnoho vedlejších kolejí, které vedou neznámo kam. Žádný z vědců v kabině strojvedoucího nesedí a za každou výhybkou se tají nebezpečí katastrofy. Velká část společnosti jede v posledním vagóně a dívá se dozadu.“

Mezi těmi, kdo se dívali dozadu, byli lidé, kteří hledali řešení v náboženství a mystice. Aktivní usilování duše zraje a sílí pouze tehdy, má-li k tomu svobodu a prostor. Pro lidi, kteří hledají východisko ze smrtící slepé uličky v náboženství a mystice, je taková doba příliš těsná, příliš nebezpečná. Tito lidé by si potřebovali vyzkoušet svoje síly, zakusit neúspěchy a střety, zjistit, co to stojí, když se člověk o něco snaží, zjistit, jak se překonávají nejrůznější překážky, aby získali odvahu a rozhodnost, nezbytné pro aktivní boj s máry, aby se dozvěděli, kde mají hranici svých sil, a aby pro ně uměli najít odpovídající využití. To však není možné ve společnosti, ve které je každý druhý zrádce a udavač, ve které zákony a moc budují svou politiku na lživých udáních, na odporých zločinech a ve které čestní lidé pohoří na první překážce. Hynou, když ještě žijí v pochybách o sobě samých, když si ještě neurčili svoji roli. Když se takových lidí najde v mladé generaci mnoho, chápou okolní situaci, chápou, co potřebují, a proto je jejich život plný napětí, nervozity a prudkosti. Čekají a žijí v předvečer čehosi. Jsou připraveni k činnosti, překypují živostí a energií, ale sami začít jednat nesmějí a ani nemohou. Potřebují vůdce, vychovatele, učitele. A ten se objevuje, když je na to karmická doba. Velcí učitelé, předávající lidem mystickou tantrickou nauku, se karmicky stali nirmánakájou. Zejména v naší době, kdy bylo nezbytné prorazit materialistický krunýř vědomí současného člověka.

Přenos mahájánového buddhismu na novou půdu, zejména hlásání mantrajány je v novodobé diktatuře, ve které žijí lidé prosáklí materialismem, zvyklí vidět ve všem jen pragmatickou stránku, spojen s nesčetnými obtížemi a různorodými překážkami. Vnější mára neboli Mára Syn nebešťana, který vešel do lidského vědomí, začíná trestat všechny, kdo jsou zapojeni do libovolného

⁹⁹ Ralph Eugene Lapp (24. srpen 1917 – 7. září 2004), kromě toho, že se zúčastnil na tzv. Manhattan Project, což byla výroba americké jaderné bomby, napsal několik odborných a popularizačních knih. Ze které z nich ovšem B. D. Dandaron cituje, zjistit nelze.

náboženského života, snad s výjimkou islámu, s kterým má možná vnější mára něco společného.

Nesvobodný svět byl poslední baštou hrubé matérie, zla, které zde vítězilo na plné čáře. Moc nesvobodného světa trestala nejvybranějšími způsoby nově se objevivší hledače svobody, mystiky a buddhistického učení. K jejich obvinění moc použila zákon, nesvobodnou ústavu, kterou bylo možné jako korouhvičku obrátit na libovolnou stranu, vykládat ji, jak bylo zrovna výhodné. Ústava tak mohla bránit sílu diktatury při libovolném páchaném bezpráví.

Stávalo se, že učitel a jeho žáci trpěli ve věznicích, v blázincích, na nucených pracích. Procházeli skutečnou školou tvrdosti, sebeobětováním platili za tu cestu, na které se buddhové v podobě *nirmánakáji* ukazovali na nových místech dalším lidem a učili je tantrickým praktikám, skrze něž by měly tisíce lidí dosáhnout nirvány.

Neobyčejný jev, jako je takovéto prokazování skutečného dobra pozemským dvounohým bytostem, obdařeným vědomím, nemůže probíhat bez obětí. V dějinách Evropy najdeme podobné oběti např. ve velkém křesťanském náboženství, jehož zakladatelem byl Ježíš (existence z nirvány), který se obětoval pro blaho miliónů svých stoupenců. Smrt Sokrata, geniálního učitele antického Řecka, který svou filozofií ztotožnil pravdu a dobro, je také obět, přinesená na oltář vítězství pravdy a dobra.

V samotné sangze přirozeně zůstanou po tvrdé škole pouze vybraní, ti, kteří vydrží oheň, ze kterého vycházejí silní, zkušení a s pevnou vůlí. Nic je v budoucnu nezastaví. Jenom pro takové lidi je určen tento velmi rychlý a velmi obtížný způsob vnitřní realizace Ádibuddhy.

Sansára a její jevy – márové všech druhů – nemohou lhostejně přihlížet, jak se hledající karmicky napojuje na správnou cestu ke konečné, skutečné nirváně. Ti, kdo na této cestě nevydrželi kruté útrapy, už nemohou jít stejnou cestou s buddhy, bóddhisattvy a dákiní. Každý člen sanghy a každý hledající jógin se v maximální míře podrobuje vědomé, přísné sebekázní.

Toto hnutí je a bude v dějinách nejautentičtější hnutím lidí vybraných karmou, protože mělo počátek v nesvobodném světě, ve kterém neomezeně vládla všechny druhy márů, ve kterém chybí prvky svobody a demokracie, ve kterém je lež přijímána za pravdu, utrpení se vydává za blaženost, krutost je podávána jako

soucit. V takovém světě, v takové společnosti, v urputném boji s máry se rodí skutečná tantrická jóga. Nesvobodný svět je půda pro rozvoj materiální sansáry, ve které matérie zhrubla na maximum a stala se útočištěm všech zlých márů.

Když materiální rozvoj dosahuje vrcholu, objevuje se silná demografická exploze, oheň jako živel zkázy udělá konec každé materialistické civilizaci. Dějiny znají pád egyptské civilizace, civilizace římské a jiných. Mnozí historici tvrdí, že starý svět musel padnout. Římskou civilizaci nevyvrátila síla živelů ani Germáni, ale vnitřní nutnost.

Římu se nedostávalo vědomí, že nejen chlebem člověk je živ, nedostávalo se možností ani sil, aby lidé tuto skutečnost do sebe přijali. Jako v každé materialistické civilizaci převládala hmota nad duchem. Římská civilizace se opájela nemravností a smyslností. Starověký Řím tonul v rozkoších a mravním rozkladu, v krutosti v nakládání s otroky. Staré hrdinské činy pobledly. Před svým pádem byla římská civilizovaná společnost ve stavu úplného vnitřního morálního rozpadu. Šlo zejména o neuvěřitelný morální úpadek mládeže, způsobený materialismem a zhýralostí. To byl příznak brzkého pádu Říma a tak se také – karmicky – stalo.

Barbarští Germáni plnili úlohu výhybkářů historického působení *společenské karmy*. Každý proces v rámci *společenské karmy*, který jednou začal, musí také skončit. Tak skončil také tento proces (tj. římská civilizace).

Římské impérium a jeho civilizace vytvořily jako výsledek nezměrného rozvoje matérie takové jevy, jako byl Marius se svými kohortami, Sulla s proskripcemi, triumvirové s objednanými vraždami. Z tohoto pohledu se Řím jen málo odlišoval od barbarů. Uvnitř civilizované společnosti se objevily protesty proti vojenskému teroru, proti utlačování otroků – proti rozkladu státu. Protestovali filozofové, básníci, historici, životem i smrtí protestovali křesťanští mučedníci, egyptští terapeuté i čistě helénští neoplatonici.

Filozofové všech škol (kromě epikurejců), kteří se mezi sebou shodli v asketickém a mystickém směřování, vytvořili energickou opozici. Byli krutě a nelítostně potlačeni. To vše se stalo nepřekonatelnou překážkou dalšího fyzického, duchovního, mravního a intelektuálního rozvoje.

V civilizované společnosti zakouší mladý člověk, po dvacet let vychovávaný v materialistickém duchu, různé neúspěchy. Střetává se totiž s takovými egoisty, jako je on sám, a tehdy pociťuje ztrátu a rozčarování. Ve čtyřiceti letech má životní

názory jako stařec. Je celou svou bytostí materialista, ve vztahu k lidem skeptický, egoista v obecně chápaném, určitém smyslu toho slova, je suchar a bručoun, je chladný a nesnášenlivý. To proto, že byl odmala vychováván v materialistickém prostředí, ve kterém je zvykem dívat se na věci z pragmatického hlediska. Nikdy nic dobrého pro druhé lidi neudělal. Je to výsledek hrubého materialistického vnímání života, ve kterém nefiguruje ani jediná vyšší duchovní kvalita, ve kterém se neprojevuje dobro ani pravda.

Stejně společenské procesy probíhaly i v jiných civilizacích, jako byl Egypt, Babylónie, Persie. Před jejich pádem se v nich projevovaly příznaky rozkladu. Např. v hrobce egyptského faraóna Amenhotepa IV.¹⁰⁰ byla vytesána slova: „Mladí jsou vzpurní, neposlouchají starší a neváží si jich. Odhodili pravdu, nedodržují zvyky. Nikdo jim nerozumí a oni také nechťejí, aby jim bylo rozuměno. Nesou světu záhubu a stanou se jeho koncem.“ Skutečně to byl vstup na cestu zániku egyptské civilizace.

Společenské karmě se musí celý národ zodpovídat za své hříchy, despotismus, utlačování slabých, morální úpadek, egoismus a ateismus. Zánik přichází tehdy, když se celá společnost utápí v hmotném přepychu a rozkoších a nemyslí, nechce myslet na to, že někdy bude těmto pomíjivým požitkům konec. Najednou přicházejí (do Říma) barbari, vybíjejí všechno obyvatelstvo, vypalují města. Civilizace tone v krvi, zalyká se popelem a smetím. Může nesvobodný svět spasit nějaký převrat? Může takový převrat vůbec nastat? To ví jenom *společenská karma*.

Vyčerpání duchovních sil nesvobodného světa je dnes na svém vrcholu. Zdálo by se, že převrat je nevyhnutelný, jenže tento převrat by zabránil zániku tohoto světa. Jakmile se zlo, jednodušeji řečeno nepřijatelnost společenského zřízení stává pro většinu občanů nesnesitelná, odpadá toto zřízení jako zaschlý strup, jako hadovi šupina. Předvídat takovou změnu je samozřejmě obtížné. Podobný jev mohl nicméně proběhnout již dříve, ve čtyřicátých letech našeho století, ale neuskutečnil se, neboť vypukla druhá světová válka. Veškerá zloba, která se nastřádala v hlubinách lidových mas – nenávisť vůči despocii, utlačování a represe – byla vržena na nepřítel zvenku. Tím se nesvobodný svět zachránil, protože podle karmy nesměl ještě zaniknout. Lidé ještě nezaplátili za minulé špatné skutky.

¹⁰⁰ Pozn. překl.: V originále uveden Amenofis III.

Existuje jedna legenda. Je z dob šíření buddhismu. V severní Indii, v kašmírské oblasti bylo jedno knížectví. Rádža byl velmi zbožný člověk: dal postavit mnoho stúp a chrámů. Na nádherném místě na břehu zeleného jezera dal na hrobech dvou arhatů (hínajánových světců) Čandry a Árji postavit dvě stúpy. Tyto stúpy se rychle staly místními svatyněmi, kam neustále proudily davy poutníků. V té době se jednomu *tírthikovi* (nebyl to buddhista) podařilo vniknout do rádžovy družiny a zaujmout post prvního ministra. Od samého počátku si kladl za cíl pomlouvat buddhistické (hínajánové) učení. Rozhodl se vyvrátit učení o tom, že „arhat, který přemohl své kléši a máry, je osvobozen od zákonů karmy a přestává se přerозovat v sansáře.“

Aby dosáhl svého cíle, přikázal stejně smýšlejícím lidem najít dvě stejná štěňata a vykopat pod oběma stúpami po jedné jamce. Jedno štěně pojmenovali jako Čandra a umístili ho do jamky pod stúpu arhata Čandry, druhé pojmenovali Árja a umístili ho pod stúpu Árji a přidělili jim speciálního cvičitele. Uběhla nějaká doba. Ministr – *tírthik* – učinil veřejné prohlášení o lživosti výše uvedeného učení a o tom, že arhat se nejenom že neosvobozuje od přerозování v sansáře, ale dokonce se dostává do zvířecího stavu. Jako příklad jim poukázal na osudy arhatů Čandry a Árji, kteří se prý přerodili do psů a nyní žijí pod svými stúpami. Ti, které to zajímá, ať jdou s ním. Dokáže jim to pokusem, kterým se o tom mohou přesvědčit na vlastní oči.

Na tuto výzvu reagovali všichni. Pozvali i samotného rádžu, jeho rodinu a ministry. V určenou dobu se všichni shromáždili, mnozí věřící přišli s úmyslem ministra – pomlouvače potrestat. Ministr – *tírthik* – ukončil speciální přípravy, psi i cvičitel dávno zaujali svá místa. Rádža se usadil na trůn, obklopen svou družinou, a před stúpu se do půlkruhu rozmístili lidé, buddhisté i nebuddhisté. Přichází cvičitel a volá: „Čandro!“ Zpod stúpy arhata Čandry vyskakuje štěně, staví se před publikem na zadní tlapy a na povel cvičitele zopakuje všechno to, co ho naučili a co si vymysleli, aby mohli zmanipulovat diváky. Po Čandrovi volají Árju a historka se opakuje.

Tehdy začal dav křičet: „Pryč se lživým Buddhovým učení! Bijte mnichy, zničte stúpy, jsou k ničemu!“ A dav se v mohutné vlně hrnul na stúpy a na zaražené buddhistické mnichy. Na konci bratrovražedného boje, když se rozlícený dav rozešel, nezbyl na místě, kde stávaly stúpy (*suburgany*), kámen na kameni a vedle ležela roz-sápaná těla mučedníků – buddhistických mnichů.

Tyto události byly počátkem pronásledování náboženství, a to nejenom buddhismu. V celé zemi byly rozbořeny a zničeny všechny buddhistické chrámy

a stúpy, mnišská obydlí byla spálena i se svými obyvateli. Lidé, kteří se takto neslychaně provinili, vyčerpali všechny dobré skutky, které vykonali v minulých životech. V důsledku toho přišlo k lidem – hříšníkům – do té doby nevídané štěstí. V suchých místech království vydatně přšelo, dobytek se rozmnožoval, bohatství lidí rostlo ne po dnech, ale po hodinách. To byl podnět pro bezvěrectví a jeho upevňování. Díky bohatství lidé žili v přepychu a ten způsoboval úpadek mravů. Kléši působily naplno. Lidé nežili, ale doslova se koupali v přepychu. Páchali nemravnosti. A to všechno až do té doby, dokud nevyčerpali úplně všechny nahromaděné dobré skutky. Důsledkem přepychu a hlubokého mravního úpadku vznikaly mravní zrůdy, které rozkládaly společnost zevnitř.

Nakonec bylo všechno smeteno živelnou pohromou, kterou na ně seslala *společenská karma*. Celé království bylo zasypáno pískem při strašné písečné bouři. Podobný osud postihl biblická města Sodomu a Gomoru.

V dnešním nesvobodném světě, lépe řečeno ve státní krutovládě, se čas od času rodí energické charaktery, které hledají východisko ze státního despotismu, jenž došel do krajnosti, k popření všeho zdravého rozumu. Více než kdy dříve je diktatura nepřátelská vůči přirozeným potřebám člověka a zesilováním krutosti se pokouší zastavit vývoj lidské svobody. Neboť ve vítězství svobody vidí svůj nadcházející nevyhnutelný zánik. A tak despotismus vzbuzuje čím dál tím větší reptání a protesty, dokonce i těch nejslabších bytostí.

Mezitím ztratila tyranova krutovláda svou předchozí sebejistotu, v jednání pozbyla tvrdosti, ztratila značnou část síly, která spočívala ve vzbuzování všude panujícího strachu. Proto již nelikviduje protesty hned na samém počátku, a tak se mohou rozvinout v úporný boj. Strašlivý boj na život a na smrt probíhal i mezi uvědomělými komunisty.

Historie komunistického učení je vlastně boj mezi stejně smýšlejícími lidmi a mezi ideovými vůdci. Boj se vyostřoval až k nelidské krutosti. Včerejší spolubojovník diktátora se mohl dostat na lavici obžalovaných a poslouchat vlastní rozsudek smrti. Různé neshody ohledně metody uskutečnění revoluce nabyly nelítostného, antagonistického charakteru, a tak zastřely samotnou komunistickou budoucnost. Jelikož spory vznikaly v diktatuře, vítězové boje o moc soudili poražené. Obviňovali je z vlastizrady, ze špionáže, záškodnictví a podobně.

V poslední době vznikly neshody i mezi socialistickými zeměmi. Jejich síly jsou vyrovnané, a tak se rozpory řeší otevřenými urážkami. Jeden druhého označuje za úhlavního nepřítele ideje, žádná strana se nezalekne ani těch nejhrubších výrazů, častují se slovy, která nelze snést. Pro nezaujatého pozorovatele to vypadá jako bitva pavouků zavřených ve sklenici. Bojuje se o politickou nadvládu ve světě. Boj může skončit katastrofickou válkou, všeobecnou zkázou. Nedokonalí lidé, obtížení kléšami, mohou jeden druhého při usilování o utopický ideál zcela zničit. Přísloví říká: kácí se les, létají třísky. Když se rve hrstka diktátorů, politických vůdců o nadvládu, je prolévána krev miliónů mučedníků. Taková je sansára. A sansára je utrpení.

V hlubinách lidových mas se mohou objevit lidé, kteří budou hledat před despotismem spásu v mystice, náboženství, v boží ochraně. Pokud takovéto tendence zachvátí široké vrstvy společnosti, mohou tyranů pod nápoem nové síly udělat vynucený ústupek směrem ke svobodě a demokracii. Tím nacházejí dočasnou spásu od svého neúprosného, nevyhnutelného karmického zániku.

Pouze svoboda a demokracie mohou umožnit současné sovětské společnosti, aby do jejího vědomí, vyčerpaného materialismem, mohl proniknout proud nového náboženství.

Teorie vědeckého komunismu, vytvořená v polovině 19. století, se lišila od utopického socialismu Saint-Simonova a Fourierova tím, že byla vystavěna na dobových vědeckých poznatcích, vycházejících z kritické analýzy politické ekonomie a dialektického rozvoje společnosti. Za života svých autorů byla považována za absolutně správnou, v každém případě jejími vyznavači. Po více než sto letech se však od základu změnila, neboť se k nepoznání změnila vědecká pravda (ekonomické učení), na jejímž základě byla vytvořena. Proto se vlastní teorie vědeckého komunismu nepovažuje pro současné podmínky za vědecky správnou.

Buddhismus tvrdí, že v každém jedinci je přítomno zásobové vědomí (*álajavidžňána*), v sansáře zahalené kléšami. Hrozné zlo, jakým jsou kléši, tvoří zástěnu, za kterou je karmicky skryto zásobové vědomí jako princezna v zakletém zámku. Její podstatou je Jasné Světlo, přirozenost *dharmakáji*, ve skutečnosti prázdnota (*šúnjatá*). Zásobové vědomí se jako část nirvány neustále snaží vysvobodit ze zakletého zámku a znovu se sjednotit s jediným počátkem – nirvánou. K tomu však musí odhodit závoj z kléš a tehdy také bude zničen zakletý zámek. Dokud je však zavřen v zámku, musí přebývat v sansáře. Zásobové vědomí se v sansáře projevuje skrze

náboženská učení, filozofii mravů a skutečné umění. Opravdová morálně náboženská filozofie je proud, kterým se napájí opravdová umělecká tvorba, projev zásobového vědomí. Obvykle se označuje za nejvyšší projev všeho velkého a krásného v člověku. Metody poznávání duchovních projevů jsou diametrálně odlišné od metod poznávání projevů hmoty. Podstata hmoty a její projevy jsou poznávány empirickými metodami, důkazy postavenými na pokusech, zatímco projevy ducha – zásobového vědomí – jsou poznávány na základě hluboké náboženské zkušenosti, intuice a víry. Dnešní člověk může třeba říct, že Platónovy ideje jsou čistým výtvo-rem fantazie. Nepochybuje o tom, neboť Platón se neopírá o žádný důkaz či pokus, pouze dialekticky rozpracovává základní myšlenku. Takto soudí dnešní člověk nejen o platonismu, ale o veškeré hluboké nábožensko-mystické filozofii.

Všechno, co nepodléhá empirické zkušenosti, považuje současný pozitivista za fantazii. Je nezvratně přesvědčen např. o tom, že problém fungování lidského rozumu je podložen praktickými pokusy. Na operačním stole Ivana Petroviče Pavlova ležel mozek opice, psa i člověka. Pozitivistu nechápe, že mozek je pouze aparát, ve kterém rozum, vědomí působí a že jejich práci a fungování nestudoval ani Pavlov ani nikdo jiný. Podobným příkladem může být Wilsonova mlžná komora jako místo, kudy prochází elektron. Samotný elektron však nikdo nikdy neviděl. Fyzici dělají závěry pouze ze stop, drah elektronů, které zanechávají při letu komorou.

Je zřejmé, že ve fyzice a chemii se s takovými pojmy jako je *vědomí* a *rozum* nepotkáme. Není představitelné, že by něco podobného vyplynulo z kvantové mechaniky. Avšak v přírodovědě jako vědě zahrnující kromě jiného také studium živých organismů musí vědomí najít své místo, vždyť skutečně existuje. O vědomí věděli a přemýšleli o něm už lidé ve starověku. Když si lidé uvědomili, že podstata vědomí je odlišná od podstaty hmoty, vyvodili z toho, že existují dva světy – materiální a duchovní. Současní psychologové vytvořili na základě empirické analýzy nový obraz mozku a dějů, které v něm vznikají působením podnětů na jeho hlubinné struktury. Do té doby se těmto dějům říkalo všelijak: fenomény, odpovědi, efekty, symptomy. Lidé používali termíny, které jim nejvíce vyhovovaly. Dnes vzniká nová věda, věda o působení podnětů na mozek v jeho doposud neprobádaných hlubinných strukturách. Pavlovovi následovníci se pokoušejí realizovat jeho snahy o aplikaci systému abstraktních psychologických pojmů na fyzickou strukturu mozku, přestože Pavlovovu myšlenku považují za „podivnou“. Zřejmě jí přesně

nerozumí, nechápou, co je to systém neprostorových psychologických představ a jak je možné aplikovat ho na materiální konstrukci mozku. Nebo v tom vidí záblesky idealismu a bojí se represí diktatury. Zatím však pokračují v pokusech tuto „podivnou“ snahu svého učitele realizovat. Pavlov měl na mysli, že vědomí a rozum nejsou materiálními substancemi, ale cosi mimo prostor, a jejich činnost neboli duševní práce probíhá v prostorové, materiální konstrukci mozku. Jde o transcendentální imanentní jev.

Ruský psycholog David Israilevič Dubrovskij je autorem knihy s názvem *Psychické jevy a mozek* (Moskva: Nauka 1971). Její podtitul zní: *Filozofická analýza problému ve spojitosti s některými aktuálními úkoly neurofyzologie, psychologie a kybernetiky*. Autor se pokouší realizovat Pavlovovy teze. Za hlavní teoretický problém při objasnění vztahu psychických (subjektivních) jevů a činnosti mozku považuje Dubrovskij skutečnost, že subjektivní jevy (vjemy, myšlenky ap.) jsou ideální, zatímco činnost mozku je materiální proces. Teze, že vjemy, myšlení nejsou materiální, ale ideální jevy, představuje obrovskou změnu v ortodoxním materialismu. V souladu s touto tezí není **myšlení**, tj. **subjektivní vnímání** objektivní realitou. Cožpak bylo možné s něčím podobným přijít v první polovině tohoto století v porevolučním Rusku?

Experimentální věda se ve svém vývoji krůček po krůčku přibližuje skutečné podstatě jevů, k prázdnotě (*šúnjatá*) a k elementárním jevům. Empirický vědec o tomto procesu ví a musí to čestně konstatovat. Platón objevil totéž na základě intuitivního prozření. Vzhledem k tomu, že současný materialista věří jenom experimentálně získaným faktům, pouze pokus ho může přesvědčit o existenci světa idejí, svým charakterem zcela odlišným od světa jevů, a o tom, že tento svět idejí se může projevat v materiálním světě.

V mnoha oblastech vědy dnes existuje řada problémů, které není možné prověřit a potvrdit cestou empirických experimentů, o jejichž existenci však nemůže nikdo, ani ten nejzarytější materialista, pochybovat. Čím je věda v oblasti přírodních věd dále, zejména ve fyzice elementárních částic, tím častěji naráží na jevy, které nelze experimentálně prověřit a dokonce ani matematicky popsat. Mnozí současní vědci – empirici – tak narážejí na mystiku.

Včerejší nezpochybnitelný zákon o konkrétním projevu hmoty se dnes stává neudržitelným. Je třeba ho odmítnout a najít jiný. Tak se mění včerejší

nesmiřitelný materialista na idealistu. Kruh studií vlastností hmoty pomocí experimentálních věd se začíná uzavírat. Materiální závěs skrývající začarovaný zámek s vězněným zásobovým vědomím v důsledku nejrůznějších experimentů průsvitní a začínáme tušit obrysy zámku. Budeme-li cestou experimentů a matematických popisů pokračovat, můžeme odhalit samotnou princeznu: zásobové vědomí. Je zřejmé, že racionální intuice velkých fyziků – Einsteina, Heisenberga a jiných – podpořená experimenty a matematikou konečnou podstatu hmoty již odhalila. Je jí prázdnota, *šúnjata*.

Takovou cestou není složité přiblížit přesný empirický experiment a hlubokou nábožensko-mystickou zkušenost a posléze je spojit. Tehdy se platónská geometrie (matematika) může skutečně stát spojovacím článkem mezi světem idejí a světem jevů; co říkal Platón před více než dvěma tisíci lety, nebyl výplod fantazie, ale velký objev mystické intuice, jasnozřivost geniálního filozofa.

Platónská filozofie je velká antická náboženská filozofie. Měla obrovský úspěch v době pádu pohanství. To je důvod, proč byla zachována a pěstována byzantskými mysliteli, v době renesance předána Itálii a Evropě vůbec a vyzdvižena na neotřesitelný piedestal. V 5. století našeho letopočtu ji použil sv. Augustin k vytvoření filozofické podoby křesťanství. Platónovo učení se od mnoha jiných podobných učením odlišuje obrovským rozletem myšlenek a hlubokým, pronikavým odhalením podstaty světa idejí a světa jevů. Vytvořilo podivuhodně smělou koncepci existence dvou světů a dvou pravd. Není divu, že jeho velké myšlenky v různých dobách pochopili mnozí mystici, obdaření vybraným estetickým citem a vysokou úrovní myšlení, a že se k nim přihlásili. K platónské filozofii se hlásili nejchytřejší lidé, považovali ji za nezpochybnitelnou pravdu a až do nástupu materialistické epochy se k ní nikdy nestavěli kriticky. Všechna Platónova díla se vyznačují procítěnou a klidnou vírou ve správnost své myšlenky a v platnost jimi nabízených a odhalených pravd.

V dialogu *Symposion* uvažuje Platón ústy Sokrata o lásce. Říká, že láska k idejí rodí skutečné poznání a skutečnou mravnost. Tato věta je svým obsahem blízka základní tezi buddhistického tantrismu, která říká: „Shoda prostředků a rozumu vytvářejí pravou bódhisattvovskou mysl.“ Shoda prostředků a rozumu je láska k idejí, bódhisattvovská mysl je skutečnou mravní čistotou. Mnozí talentovaní lidé a géniové z oblasti umění a poezie čerpali životodárnou sílu z učení, které

Platón uložil do svých filozofických děl, jako z nejlepšího projevu lidství, jako z toho, co člověka staví nejdále od živočichů.

Všeobecná úroveň duchovního rozvoje v současné materializované, civilizované společnosti diktatury je tak nízká, že ani jedna idea není rozumu dostupná v plném svém rozsahu, v plné velikosti a hodnotě svého významu. Civilizovaná společnost umí využít ideu pouze v jednom úzkém, ubohém významu, a to z pohledu marxismu. Její opravdový smysl je společnosti nedostupný. Velká, hluboká a nádherná idea se setkává s nedůvěrou a nestydatým výsměchem. Takového osudu se dnes dostalo platónské filozofii.

Dobro, které opěvuje Platón, musí být předmětem veškeré lidské činnosti. K dobru musí směřovat každý člověk, protože dobro dělá člověka šťastným. V době vlády marxistického světového názoru však nebylo podobnou úvahu možné slyšet. Slovo *dobro* se v porevolučním Rusku vůbec nevyslovovalo, bylo dokonce vyřazeno z běžně užívaných slovníků jako typické pro kněžourství. Člověk prokazoval druhému dobro jen tehdy, bylo-li to pro něj výhodné a pohodlné.

Materialisté soudí, že dobro nebo blaho jsou pojmy neobyčejně široké a jsou schopny se rozšiřovat do nekonečna. Pro hladového je nejvyšším dobrem kousek chleba. Pro zamilovaného vlídný pohled milované ženy (je-li tento zamilovaný ještě schopen čisté lásky). Pro úředníka je to pozornost nadřízeného, povýšení atd. Podobné dobro nebo prospěch může člověk pro svého bližního zařídít přímou nebo nepřímou cestou. Ale jaký má smysl tohle pro něho udělat? Co by měl za svou úsluhu dostat? Krátce se ptají: „Co za to?“ Tato otázka stírá základní význam slova *dobro*. Platónovo dobro nemá nic společného s dobrem, o kterém mluví materialisté. Opravdové, nezištné dobro stojí na prvním místě ve všech náboženských učeních a je *čistým projevem božství*.

Podle buddhistů je základní vlastností buddhy tzv. bódhisattvovská mysl, to znamená prokazování dobra všem živým bytostem. Člověk, který takové dobro nekoná, se nikdy nemůže osvobodit od klěš, které ho stále znovu zaplétají do bahna sansáry, do nikdy nekončícího utrpení. V buddhismu existuje samostatné učení o dobru, soustrasti a soucitu. Toto učení zkoumá všechny kategorie dobra, vyvolané soustrastí a soucitem. Není možné vyjádřit všechny významy dobra dvěma nebo třemi větami.

Mahájánová koncepce *dobra* hlásá a od hledajícího jedince vyžaduje stále a aktivní hromadění dobra ve vlastním vědomí. Postupné, progresivní zesilování

dobra ve vědomí vyúsťuje do skutků. Dobro se projevuje ve formě lásky a soucitu ke všem živým bytostem, trpícím v sansáře. Takové projevy *dobra* (soucit ke všem živým bytostem) se v mahájáně nazývají *bódhisattvovskou myslí*, která je tím základním, čeho člověk musí dosáhnout na cestě k nirváně. Bez bódhisattvovského altruismu, který vrcholí sebeobětováním ve prospěch vysvobození všech živých bytostí, nemůže hledající uskutečnit vlastní vysvobození.

Koncepce dobra v platónské filozofii karmicky nedošla až k buddhistické mahájáně, pouze však tuto pravdu potvrzuje. Pravda je zosobněna ve skutečném umění, odkrývajícím pozitivní estetické hodnoty. Proto je *platónské dobro* vyšším projevem duchovnosti a všeho krásného v *člověku*. Z tohoto důvodu jsou také všechna náboženská učení včetně platónské filozofie hlubokou inspirací básníků a výtvarníků, jsou životadárným pramenem, který napájí formu i obsah geniálních výtvorů poezie a výtvarného umění. Tak např. většina stěn ve Vatikánu, stěny i strop Sixtinské kaple byly v době renesance vyzdobeny štětcí geniálních Italů – Leonarda da Vinciho, Michelangela Buonarrotiho a Rafaela Santiho. Výjevy, zobrazené na freskách, jsou inspirovány biblickými a křesťanskými legendami a Platónovou filozofií. Bez ohledu na to jsou a budou obecně uznávanými uměleckými skvosty, v každé době budou považovány za nejgeniálnější výtvoří lidského umění všech dob.

Už jsme hovořili o tom, že ve všech náboženských učeních je *dobro* nezbytným cílem všeho konání a pramenem hlubokých prožitků. Chápání *dobra* jako predikátu božství najdeme v mnohých náboženstvích jako absolutní ideu, nezávislou na osobnosti, na schopnostech poznávajícího subjektu. Podle buddhistů závisí na subjektu pouze v tom smyslu, že v každém člověku je obsažen Ádibuddha v podobě Jasného Světla, které je podstatou zásobového vědomí (*álajavidžňána*).

Vrátíme-li se zpět k Platónově filozofii, všimněme si, že se Platón ve svých dialozích *Theaitétos* a *Faidón* i v traktátu *Ústava* dívá na všechny smyslové projevy jako na zlo a na náš život jako na dobu uvěznění v hlubokém a ponurém sklepe. Když materialisté kritizují Platóna, ptají se proč, když pro něho smrt představuje chvíli osvobození, neospravedlnil ve své teorii sebevraždu a proč oslavil dobrotu demiurga, viníka našeho uvěznění a s tím spojeného zla a utrpení.

V jiných Platónových dialozích např. v dialogu *Filébos* je nejvyšší dobro definováno jako absolutní soulad smyslové a duchovní oblasti, jako jejich harmonické sloučení. Prostředkem tohoto sloučení je umění, zejména hudba.

Co nedořekl Platón, vyslovili buddhisté. Domnívají se, že tělo jedince je složeno z hmoty a pěti složek (skrt. *skandha*). Skrze složky se projevují emoce, vyvolávající špatné skutky a mravní pády. Jsou to nevědomost, žádostivost, hněv, pýcha a závist, v sanskrtu zvané kléši. Nad složkami (*skandha*), skrze které se projevují kléši, je však možné za pomoci dobra a víry, prostřednictvím hluboké buddhistické *osmidílné stezky* a tantrických metod nabýt převahy. Na konci stezky vedoucí k dokonalosti se mění ve své opaky, v pět vlastností, pět znaků prvopočátečního Ádibuddhy. Jedinou metodou hínajánového buddhismu, vedoucí k potlačení kléš, aktivně působících v těle jedince, je tlumení jejich aktivit silou vůle. Proto se buddhisté snaží živé tělo jedince zachovat. V souladu, v harmonickém sloučení smyslové a duchovní oblasti šel sám Platón ještě dále – ukázal možnost takového sloučení. Nejhlubší zkušenosti tantrické cesty popisují v *učení mahámudry sahadžajáně* něco velmi podobného – metody meditace sloučení těchto protikladů do pradávnej jednoty, metody odstranění duality v přírodě. Jde o uskutečnění **stavu buddhovství**.

Z Platóna vyplývá, že harmonické sloučení smyslové a duchovní oblasti se uskutečňuje ve sféře umění, přesněji řečeno umění a zejména hudba k němu směřují. To je první fáze. Vzhledem k tomu, že se Platón nezabýval přímými cestami vysvobození z pout sansáry, neboli, řečeno jazykem Platóna, osvobození ducha ze zakletého zámku, musí lidem ukazovat metody a cesty k vysvobození ti, kteří touto cestou sami prošli, tedy dokonalí buddhové. To už je druhá fáze. To, že Platón odhalil svou jasnoživotí existenci duchovního světa a světa jevů, je největší objevem v dějinách lidstva. Dal lidem možnost pohledu na ně samé, na jejich odlišnost od mrtvé přírody. Lidé se dozvěděli o nezbytnosti poznávat sama sebe, svoje duchovní kvality. Platón objevil i mravní zákon – ukázal lidem projevy dobra.

Platón se domníval, že harmonického sloučení smyslové a duchovní oblasti se dosahuje uměním a zejména pak hudbou, neboť umění, hudba, vytvořeně člověkem, potvrzují duchovní rozdíl mezi tvůrci a zvířaty. Vyšší rozvoj člověka ve srovnání se zvířetem nespočívá pouze ve vědomí, ale i v další duchovní kvalitě – v *estetické intuici*. Umělecké výtvořy včetně hudby nejsou tvořeny rozumem (vědomím), nýbrž *estetickou intuicí*. Jakákoliv intuice je bezprostřední vlastnost ducha v hmotném lidském těle. *Estetická intuice* (talent) člověka je jeho *duchovnost*.

Činnost této intuice, která spočívá ve vytváření estetických hodnot pomocí hmotných smyslových orgánů lidského těla, je harmonické spojení smyslového a duchovního světa. Struny a lidské prsty z materiálního světa vyluzují pod tlakem intuice nádherné, čarovné zvuky, které vzbuzují v posluchačích nejvnitřnější pocity radosti, blaženosti, něžnosti a lásky. Zejména toto měl na mysli Platón, když hovořil o harmonickém spojení smyslové a duchovní oblasti.

Velký umělec nemusí být nutně příliš chytrý, ale musí mít talent neboli vyvinutou *estetickou intuici*, která bezprostředně vytváří estetické hodnoty, aniž by se uchýlovala k logice, umělým konstrukčním úvahám nebo k matematice. Intuice je jedním z projevů ducha álaavidžňány, je **první etapou** projevu buddhovství. Podobným sjednocením získává hledající jedinec v procesu jóginské praxe pohádkovou sílu osmi obyčejných a dvou neobyčejných siddhi. V mahámudře se materiálně (oblast smyslů) slučuje s duchovním vjedno do té míry, jakoby společně vznikly, a tím je odstraněna dualita jako důsledek nevědomosti (*avidjá*).

V daném případě se duchovní svět projevuje skrze hmotu. V tantrické praxi slouží hmota, která vznikla díky nevědomosti (*avidjá*), jako místo resp. filtr, přes který se duch od nevědomosti očišťuje. Když nevědomost mizí, když je sežehnuta plamenem moudrosti (*džňána*), očišťují se čtyři živly (*mahábhúta*) a hmota se rozpouští v očištěném duchu, jehož přirozeností je prázdnota (*šúnjata*). Probíhá zpětný proces – proces návratu álaavidžňány do místa, kde původně přebývala, do nirvány. Proces očištění je druhá etapa projevu ducha.

Takové osobnosti, jako byl Platón, jsou bezesporu karmické jevy. V osobnosti tohoto řeckého filozofa vidíme v první řadě poetický talent – bohatou fantazii a ohromnou touhu tvořit. Jako karmická osobnost, zrozená k duchovní tvorbě, byl obdařen velkým nadáním a měl značné sklony k mystice. Jejich prostřednictvím se mu dostalo jasnozřivosti.

Byl žákem neméně znamenitého a velkého filozofa Sokrata. Sokratés, člověk neznámý, chudý, nevzdělaný a nevzhledný, se chtěl stát učitelem morálky celého národa, snažil se do vyčerpaného vědomí lidí vlít nové podněty. Ve sporech s nejvýznamnějšími dialektiky své doby vyhrával bezprostřední upřímností svých tvrzení, získal na svoji stranu veškerou talentovanou mládež a nakonec padl za oběť zpátečníkům. Až do konce si zachoval neotřesitelnou pevnost svých názorů a klidnou bdělost ducha. Jako karmická existence si uvědomoval svoji roli v dějinách

duchovní kultury. Pochopil také, že jako učitel mravnosti svoji činnost v Athénách dokončil. Když k němu v noci přišli žáci a navrhovali mu útěk, odmítl a přesvědčil je, že přišel čas zemřít.

Mezi svými argumenty, proč se nechce zachránit, uvedl ve své poslední řeči i takový: „Celou dobu, od samého dětství, mi někdo šeptal do ucha, ale teď to přestalo.“ Tímto argumentem jakoby přesvědčoval sebe i své žáky, že mu *někdo* dával pokyny a ve sporech mu napovídal otázky na protivníka. Ale teď to zmizelo a dalo tak svým odchodem Sokratovi na vědomí, že jeho činnost je u konce.

Je možné, že tento *někdo* napomáhal vytvořit filozofii, která zformulovala základní tezi, že znát pravdu a konat dobro je totéž. V každém případě tato filozofie pomohla Sokratovi ve chvíli smrti. Svoji mučednickou smrtí učinil svoje učení nesmrtelným.

V buddhismu známe obdobnou legendu o životě slavného jógina, buddhisty Sarahy, který žil přibližně v téže epoše jako Sokratés. Pocházel ze vznešeného rodu jihoindických bráhmánů. Jak se říká v jeho životopise, když vypil pivo z rukou dákiní, uslyšel v sobě najednou hlas, který mu přikázal jít na trh a najít tam ženu, která vyrábí šípy. To byl začátek jeho tantrické praxe. Tajemný hlas byl hlasem tantrického božstva Hajagrívy, podle jehož pokynů dosáhl Saraha vyšší realizace mahámudry. Když komentoval buddhistický tantrismus, zdůraznil, že poznání absolutní pravdy lze dosáhnout pouze zničením nevědomosti (*avidjá*) a zničení nevědomosti pouze konáním dobra. Jinak řečeno – konat dobro a poznávat pravdu je totéž.

Žákem Sarahy byl geniální Ind bódhisattva Nágárdžuna, tvůrce mahájány, komentátor učení o prázdnotě (*šúnjatá*).

To, že se na různých místech země objevili téměř ve stejnou dobu dva velcí učitelé, kteří kázali o totožnosti dobra a pravdy, je karmický jev. Sokratés připravoval Západ na příchod křesťanství, Saraha Východ na vznik mahájány. V souladu s tím učil geniálního bódhisattvu a jógina Nágárdžunu. Možná, že jim do ucha šeptalo jedno a totéž božstvo Hajagríva.

Ve svých dialozích Platón dokazuje, že hmota je bezděčná a přirozená příčina zla. Považuje ji za inertní věčnou masu, která existuje mimo vůli demiurga a získává od něho pouze svoji formu. A proto, tvrdí Platón, je zlo vlastností hmoty. Když demiurg tvoří nějakou bytost, otiskuje do hmoty ideu, ale hmota je příliš hrubá,

aby ji mohla do sebe otisknout v plné jasnosti a čistotě. Materiál vzdoruje ruce umělce a tento bezděčný odpor je u Platóna zosobněn pod názvem *nerozumné světové duše*. V tomto odporu leží počátek zla.

Platón došel až téměř k odhalení pojmu kléš, které se realizují vtělením ála-javidžňány do materiálního těla. V sansáře v sobě nedokonalé zásobové vědomí (*álajavidžňána*) vždycky nese nevědomost (avidjá) a v důsledku toho jedinec, jako nositel nedokonalé ála-javidžňány, koná ve světě zlo. Nevědomost je základní kléšou, ze které vycházejí všechny ostatní emoce, kléši. To se velmi podobá Platónově *nerozumné světové duši*.

V křesťanském Římě, v katolickém centru Západu, se středověcí teologové podrobně zabývali etickými problémy, v první řadě problematikou hříchu. Pelagiáni tvrdili, že člověk má svobodnou vůli a může následovat Kristův mravní příklad – vystříhat se hříchů a vést spravedlivý život. Tomu odporoval sv. Augustin. Platónovu myšlenku, že zlo je vlastností hmoty, interpretoval Augustin tak, že se člověk rodí obtížen prvotním hříchem, zděděným po Adamovi a Evě, a sám není schopen se svojí vůlí hříšnosti zbavit. Jenom boží milost, zprostředkovaná církví, může hříšného člověka spasit.

Augustin chce poukázat na skutečnost, že Bohem stvořená čistá duše je v okamžiku, kdy přijde do styku s hmotným lůnem matky a získá vnější hmotnou podobu díky spermatu Adama, zatížena prvotním hříchem, který sama nespáchala. To je možné srovnat s Platónovou formulací: „Zlo je vlastnost hmoty.“ V daném případě se Adamem a Evou rozumí sama hmota. Augustin byl představitelem řeckého Východu, tzv. byzantské církve. Polemika teologů římského Západu s řeckým Východem na toto téma se nakonec stala hlavní příčinou rozdělení křesťanské církve na katolickou západní a pravoslavnou východní církev.

Domníváme se, že i kdyby Platón byl schopen zformulovat a charakterizovat buddhistický pojem *kléša*, neudělal by to. Nemohl by to udělat, protože by mu to nedovolila *společenská karma*. Lidé, narození na zemi v době a v místě, kde měla být šířena platónská filozofie, se neměli karmicky dozvědět více, než co jim bylo Platónem skutečně sděleno. Proces zdokonalování ála-javidžňány v sansáře se děje postupně. *Společenská karma* určuje, na jakém stupni bude národ i jedinec pobývat, na jakém stupni se bude v daném přerození zdokonalovat. Nesplete to: člověk bude žít podle určení karmy přesně na tom místě na zemi, kde pozná Platónovo učení,

ale ne více. Jestliže člověk pozná pravdivé učení, může se v budoucím zrození narodit tam, kde je hlásán buddhismus. Buddhistické učení je, jak bylo uvedeno výše, rozděleno do dvou etap. První etapa se vztahuje k poznání příčin zla, které drží živé bytosti v sansáře. Příčinou zla je aktivita emocí, které buddhisté nazývají slovem *kléša*.

Z gnoseologického hlediska se emoce, jak tvrdí současná psychologie, opírají pouze o první signální soustavu. Není to poznávání, ale prožívání. Avšak emoce ve spojení s vědomím (myšlením), tedy s činností druhé signální soustavy, což je pro člověka charakteristické, vytvářejí názorný, zprostředkovaný a emocionálně zabarvený obraz, odpovídající objektivnímu vztahu odráženého objektu k potřebám člověka. Pokud bude dále v textu uveden pojem *kléša*, budeme mít vždy na mysli tento emocionálně zabarvený obraz. Někdy však dochází k tomu, že v okamžiku, kdy se objeví objekt vyvolávající emocionální reakci, zůstává kléša ve sféře první signální soustavy, tedy ve sféře pouhého prožitku. V takovém případě bychom na to upozornili.